

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
«Βασικές αρχές διδασκαλίας του πιάνου σε μαθητή με δυσλεξία:
μια διερευνητική μελέτη»

«Basic principles of piano teaching to a student with dyslexia:
an exploratory study»

της Χρυσάφη Ελένης

ΜΑ 26/15

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Καρτασίδου Λευκοθέα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Συνεπιβλέπων: Στάμου Λελούδα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος 2017

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

©² 2017

Χρυσάφη Ελένη

ALL RIGHTS RESERVED

Περίληψη

Όπως έχει επιβεβαιωθεί από πολλούς ερευνητές μέσα από τις έρευνές τους, τα παιδιά με δυσλεξία αντιμετωπίζουν πολλές δυσκολίες κατά την εκμάθηση μουσικής και ειδικότερα κάποιου μουσικού οργάνου (Macmillan, 2005). Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν τα παιδιά με δυσλεξία κατά την εκμάθηση μουσικού οργάνου και η διδασκαλία πιάνου σε παιδιά με δυσλεξία, μέσω ιδιαίτερης προσέγγισης και με τη βοήθεια της μεθόδου Kodály. Στην πιλοτική εφαρμογή της παρούσας έρευνας συμμετέχουν 2 μαθητές 10-11 χρονών (ο ένας με δυσλεξία και ο άλλος χωρίς δυσλεξία). Για την αξιολόγηση της μουσικής ακουστικότητας των 2 μαθητών που έλαβαν μέρος στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο PMMA (Primary Measures of Music Audiation (Gordon, 1979) - «Στοιχειώδης Μετρήσεις Μουσικής Ακουστικότητας» (Στάμου, Schmidt & Humphreys, 2006). Στη συνέχεια οι 2 μαθητές παρακολούθησαν μαθήματα πιάνου για 8 συνεχείς βδομάδες, 1 φορά κάθε βδομάδα. Έγινε λεπτομερή καταγραφή των μαθημάτων και της προόδου των μαθητών, εφόσον υπήρξε, σε ημερολόγιο σε εβδομαδιαία φάση. Η παρούσα έρευνα είναι ποιοτική. Τα αποτελέσματα της έρευνας περιγράφονται λεπτομερώς στα τέλος της διπλωματικής εργασίας. Η παρούσα έρευνα μπορεί να συνεισφέρει στη συζήτηση αναφορικά με την μουσική εκπαίδευση παιδιών με δυσλεξία και να αποτελέσει την αφετηρία για μια πιο εκτεταμένη και σε μεγαλύτερο βάθος ερευνητική προσέγγιση του θέματος.

Λέξεις-κλειδιά: *Δυσλεξία, Μουσική, Μουσική εκπαίδευση, Διδασκαλία πιάνου*

Abstract

As has been confirmed by many researchers through their investigations, children with dyslexia face many difficulties when learning music and especially when learning a musical instrument (Macmillan, 2005). The purpose of the present research is to study the difficulties faced by children with dyslexia when learning a musical instrument and the teaching of piano to children with dyslexia, by a special approach and with the

help of the Kodály method. In the pilot phase of this research two students 10-11 years old (one with dyslexia and the other without dyslexia) were involved. For the evaluation of the music audiation of the two students who took part in the survey, the tool that was used is the PMMA (Primary Measures of Music Audiation (Gordon, 1979) - «Primary Measurements of Music Audiation" (Stamou, Schmidt & Humphreys, 2006). Then the two students attended piano lessons for eight consecutive weeks, one time per week. All the courses were recorded in detail as well as the students progress, if there was any, in a diary on a weekly basis. This research is qualitative. The research results are described in detail at the end of the thesis. This research may contribute to the debate on music education for children with dyslexia and become the starting point for a more extensive and deeper research approach to this subject.

Key-words: Dyslexia, Music, Music education, Piano teaching

Πρόλογος

Καθημερινά, στη δουλειά μου αλλά και μέσα στην οικογένειά μου, συναναστρέφομαι με άτομα με δυσλεξία και βλέπω τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στο μαθησιακό τομέα καθώς και την απογοήτευσή τους όταν ασχολούνται με πράγματα που τους ενδιαφέρουν και δεν τα καταφέρνουν. Μέσα από την παρούσα έρευνα προσπάθησα να γνωρίσω τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με δυσλεξία συγκεκριμένα στη διδασκαλία του πιάνου, και να ανακαλύψω διαφορετικούς τρόπους διδασκαλίας από τους παραδοσιακούς.

Σε αυτή μου την προσπάθεια, στάθηκαν δίπλα μου με τις πολύτιμες συμβουλές τους και με την επίβλεψη της διπλωματικής μου εργασίας, η κ. Καρτασίδου Λευκοθέα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής του Τμήματος Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και η κ. Στάμου Λελούδα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τμήματος Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Συγχρόνως θέλω να ευχαριστήσω και όλους τους καθηγητές που συνάντησα κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών σπουδών στις “Μουσικές Τέχνες” και συγκεκριμένα στην κατεύθυνση “Διδακτική της Μουσικής” για όλα αυτά που μου πρόσφεραν.

Δε θα μπορούσα να παραλείψω να ευχαριστήσω τους δύο μικρούς μαθητές, Αστέριο και Θανάση, που πήραν μέρος στα μαθήματα πιάνου, για τη συνέπεια και την συνεργασία τους, καθώς και τους γονείς τους για τη συνολική υποστήριξη. Τέλος, οφείλω να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την υπομονή και την αμέριστη συμπαράσταση κατά την περίοδο της μελέτης μου.

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	8
Μουσική εκπαίδευση και Δυσλεξία	8
1.1 Βιβλιογραφική ανασκόπηση	8
1.2 Σκοπός της έρευνας - διερευνητικά ερωτήματα	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	13
Μεθοδολογία	13
2.1 Συμμετέχοντες	13
2.2 Διαδικασία	13
2.3 Εργαλεία συλλογής δεδομένων	14
2.3.1 ΡΜΜΑ - Εργαλείο για Στοιχειώδης Μετρήσεις Μουσικής Ακουστικότητας	14
2.3.2 Παρατήρηση - Τήρηση ημερολογίου	15
2.3.3 Συνεντεύξεις	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	20
Αποτελέσματα	20
3.1 Εισαγωγή	20
3.2 Σχεδιασμός, υλοποίηση και αξιολόγηση μαθημάτων	23
3.2.1 Σχεδιασμός των μαθημάτων	23
3.2.2 Υλοποίηση των μαθημάτων	27
3.2.3 Αξιολόγηση των μαθημάτων	50
3.3 Γενική αποτύπωση	60
3.4 Κοινωνική εγκυρότητα και αξιοπιστία	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	62
Συζήτηση - Συμπεράσματα	62
Ξενογλώσση βιβλιογραφία	66
Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία	67
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	69
A. Ερωτηματολόγιο της συνέντευξης	70
B. Παρτιτούρες	71

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Μουσική εκπαίδευση και Δυσλεξία

1.1 Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Η δυσλεξία είναι μια ειδική διαταραχή μάθησης νευροβιολογικής προέλευσης, που χαρακτηρίζεται από δυσκολίες στην ακριβή ή και άπταιστη αναγνώριση, και από την κακή ορθογραφία και αποκωδικοποίηση (Lyon, 2003). Επίσης σύμφωνα με τον Shaywitz (2003) όπως αναφέρεται στο άρθρο των Cogo-Moreira, Andriolo, Yazigi, Ploubidis, Brandão de Ávila και Mari (2012) γνωστή και ως αναπτυξιακή δυσλεξία, ειδική δυσκολία ανάγνωσης ή ειδική μαθησιακή δυσκολία, η δυσλεξία είναι μια δυσκολία στην εκμάθηση, παρούσα (present) σε άτομα με μέση ή άνω του μέσου όρου νοημοσύνη και δεν προκύπτει από κακή όραση, δυσκολία ακοής, έλλειψη κοινωνικο-περιβαλλοντικών ευκαιριών, έλλειψη κινήτρων, ή ακόμα και έλλειψη επαρκούς διδασκαλίας. Επίσης άτομα με δυσλεξία μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες και σε άλλους τομείς όπως την οργάνωση, την αφηρημένη σκέψη, την προσοχή και μακροπρόθεσμη και βραχυπρόθεσμη μνήμη (Rolka & Silverman, 2015).

Τα παιδιά με δυσλεξία μπορεί να αντιμετωπίσουν δυσκολίες όχι μόνο στη σχολική εκπαίδευση, αλλά και στη μουσική εκπαίδευση. Οι περισσότερες έρευνες για δυσλεκτικούς μαθητές εστιάζουν στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν αυτοί οι μαθητές στο σχολείο, και συγκεκριμένα στο διάβασμα και το γράψιμο, όπως φωνολογικά ελλείμματα, προβλήματα με τη λεκτική μνήμη και την εργαζόμενη μνήμη, την οπτική και ακουστική αντίληψη, την αυτοματοποίηση, και την μειωμένη αντίληψη χώρου (Lorusso, Facchetti, & Bakker, 2011). Παρόμοια, σύμφωνα με τους Gromko (2004) και Oglethorpe (2002) όπως αναφέρεται στο άρθρο των Flach, Timmermans και Kopeshoek (2014), οι μαθητές με δυσλεξία μπορεί να αντιμετωπίσουν προβλήματα στην εκμάθηση ανάγνωσης της μουσικής σημειογραφίας, επειδή οι βασικές αρχές της επιτυχούς ανάγνωσης κειμένου είναι ουσιαστικά οι ίδιες όπως και για τη μουσική ανάγνωση (Gudmundsdottir, 2010).

Σύμφωνα με την Oglethorpe(2002) και τον Βρετανικό Οργανισμό Δυσλεξίας (British Dyslexia Association) όπως αναφέρεται στο άρθρο της Macmillan (2005) τα παιδιά με δυσλεξία μπορεί να αντιμετωπίσουν δυσκολίες σε έναν ή περισσότερους από τους παρακάτω τομείς: ακουστικές δεξιότητες, κινητικές δεξιότητες, χωρικές ικανότητες, οπτική αντίληψη, ρυθμικές ικανότητες, βραχυπρόθεσμη μνήμη, φωνολογική επεξεργασία, συντονισμός, συγκέντρωση, οργάνωση, αλληλουχία και εργασία με ταχύτητα. Επίσης μπορεί να υποφέρουν από ακανόνιστη συμπεριφορά, χαμηλή αυτοεκτίμηση, απογοήτευση, εξάντληση, άγχος και φόβο αποτυχίας. Πρόσθετα συνηθισμένα προβλήματα για τα άτομα με δυσλεξία κατά τη μελέτη της μουσικής είναι: η μάθηση της σημειογραφίας, η ανάγνωση, η μελωδική και ρυθμική επανάληψη καθώς και η διατήρηση σταθερού ρυθμού.

Μέσα από τα επιστημονικά πεδία της μουσικοθεραπείας, της ψυχολογίας, της ειδικής εκπαίδευσης και της ιατρικής βρέθηκαν αρκετά άρθρα και βιβλία σχετικά με το θέμα της δυσλεξίας στη μουσική εκπαίδευση. Ωστόσο, πολλά από αυτά τα άρθρα και βιβλία τείνουν να επικεντρώνονται στην επεξήγηση συγκεκριμένων πτυχών της δυσλεξίας, ιδιαίτερα στην προέλευσή της, στη διάγνωση, στα συμπτώματα και τα χαρακτηριστικά της. Κάποια άλλα άρθρα ερευνούν τις συνέπειες της μουσικής και ειδικότερα της μουσικής εκπαίδευσης στο μετριασμό των αρνητικών πτυχών της δυσλεξίας. Κάποια ακόμα περιγράφουν τις προκλήσεις και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι δυσλεκτικοί μαθητές στην εκμάθηση μουσικής σημειογραφίας, χωρίς όμως να προσφέρουν ειδικές μεθόδους διδασκαλίας.

Η γλώσσα της μουσικής είναι μία γλώσσα όπου κάθε παιδί έχει δικαίωμα να μάθει και την οποία κάθε μουσικός, ερμηνευτής ή δάσκαλος - ιδιαίτερα ο δάσκαλος - πρέπει να περάσει στην επόμενη γενιά. Οι πόρτες πρέπει να είναι ανοιχτές σε καθέναν που επιθυμεί να περάσει μέσα (Oglethorpe, 2002). Η εκμάθηση του πιάνου είναι ένα από τα πιο δύσκολα και φιλόδοξα εγχειρήματα που μπορεί ένας δυσλεκτικός μαθητής να αποπειραθεί. Ο συνδυασμός της ταυτόχρονης ανάγνωσης της μουσικής σημειογραφίας, της αποκωδικοποίησης των γραπτών πληροφοριών, της κατανόησης και του φυσικού συντονισμού και των τεσσάρων άκρων, πολλαπλασιάζει τις προκλήσεις και δυσκολίες για ένα μαθητή με δυσλεξία (Vladikovic, 2013). Έτσι, από τη στιγμή που αναγνωριστούν εγκαίρως οι συγκεκριμένες δυσκολίες καθώς και το γεγονός ότι οι παραδοσιακές μέθοδοι διδασκαλίας δεν ταιριάζουν στον ‘ιδιοσυγκρασιακό’ τρόπο τους να μαθαίνουν, τότε μπορούν με σιγουριά να αποφευχθούν οι πρώτες ατυχείς συναντήσεις τους με τη μουσική

και οι ίδιοι οι μαθητές να διαβεβαιωθούν ότι οι δυσκολίες τους δεν οφείλονται σε έλλειψη εξυπνάδας ή προσπάθειας και μελέτης. Συγχρόνως, εναλλακτικές μέθοδοι διδασκαλίας μπορούν να υιοθετηθούν απόλυτα δικαιολογημένα στην περίπτωση τους (Βαμβουκλή, 2005).

Υπάρχουν πολλές διαφορετικές προσεγγίσεις της μουσικής εκπαίδευσης όπως των Suzuki, Dalcroze, Orff, Kodály, Murray Schafer, Martenot ή Paynter (οι οποίοι σχεδίασαν μερικές από τις πιο φημισμένες μεθόδους) και η καθεμία απαιτεί ειδική μουσική εκπαίδευση, αφού το περιεχόμενο της κάθε διδασκαλίας διαφέρει. Κάθε μία από αυτές τις μεθόδους που αναφέρθηκαν δημιουργήθηκαν, εφαρμόστηκαν, βιώθηκαν και αξιολογήθηκαν σε συγκεκριμένα πλαίσια που σήμαιναν κάποιους πολιτισμικά μαθημένους τρόπους δράσης και ζωής που τις περισσότερες φορές έχουν πολύ μικρή σχέση με τον τόπο στον οποίο σκοπεύουμε να τις μεταφυτεύσουμε (Frega, 2002). Όμως μέσα από τις μεθόδους αυτές, μπορούν οι σύγχρονοι εκπαιδευτικοί να πάρουν απαντήσεις για την μουσική εκπαίδευση σε βασικά θέματα όπως: α. αντικείμενο και περιεχόμενο διδασκαλίας, β. τρόπος διδασκαλίας, γ. χρόνος και διάρκεια διδασκαλίας δ. μουσική ανάγνωση, ε. μουσική εκτέλεση, στ. μουσική δημιουργία, ζ. μουσική εκτίμηση. Ανεξάρτητα από την προσέγγιση, οι μαθητές γενικά εκτίθενται σε βασικά στοιχεία της μουσικής όπως ο ρυθμός, η μελωδία, η αρμονία, και η χροιά, αν και το καθένα έχει τη δική του ιδιαίτερη μορφή (Cogo-Moreira et al., 2012).

Στην παρούσα έρευνα θα χρησιμοποιηθεί η μέθοδος Kodály, της οποίας οι αρχές της μουσικής διδασκαλίας σύμφωνα με τον Sándor (1975), είναι σε πολλά σημεία παρόμοιες με αυτές του Orff, αλλά η Ουγγρική προσέγγιση είναι πιο ουσιαστικά χορωδιακή. Ο Kodály ασχολήθηκε με την ανάπτυξη της εσωτερικής ακοής και τη μουσική παιδεία, και καθώς ήταν αποφασισμένος να βελτιώσει τη μουσική ζωή του έθνους, επέστησε την προσοχή του στο παραδοσιακό δημοτικό τραγούδι της χώρας του, το οποίο συνδύασε με τη μουσική τέχνη, χρησιμοποιώντας τις αρχές της τονικής διδασκαλίας της Curwen, τη σημειολογία των χεριών, και τη ρυθμική γλώσσα του κινήματος Galin-Paris-Chevé.

Κάποιες έρευνες όπως του Vladikovic (2013) και των Flach, Timmermans και Kopeshoek (2014) ασχολούνται και με την μάθηση μέσω πολυαισθητηριακής προσέγγισης και την προτείνουν ως την πιο κατάλληλη για τα πρώτα στάδια εκμάθησης μουσικής, και

ότι τα καλύτερα αποτελέσματα μπορούν να επιτευχθούν μέσω μεθόδων όπως του Kodály, του Orff και του Suzuki.

Έτσι ένα παιδί με δυσλεξία μπορεί να μάθει να διαβάζει ένα μουσικό κομμάτι με τη βοήθεια κάποιων πολυαισθητηριακών προσεγγίσεων όπως: ακρόαση του ολοκληρωμένου μουσικού κομματιού πολλές φορές από την αρχή ως το τέλος, αναζήτηση της μελωδίας σε όλο το κομμάτι από την αρχή ως το τέλος και στη συνέχεια σχεδιασμός της μελωδίας στον αέρα και στο χαρτί, τραγούδι του κομματιού γιατί έτσι του μένει πιο έντονα στη μνήμη και συγχρόνως ο μαθητής νιώθει καλύτερα τη γραμμή της μελωδίας, χρήση χρωμάτων και πάνω στα πλήκτρα του πιάνου αλλά και πάνω στην παρτιτούρα, με φυσική αντίδραση στον τόνο ανεβάζοντας και κατεβάζοντας τα χέρια, με απλά παιχνίδια μνήμης για εξάσκηση των μουσικών όρων και με δραματικές κινήσεις στους ιταλικούς μουσικούς όρους. Επίσης για τον ρυθμό προτείνονται φυσικές δραστηριότητες που βοηθάνε στην αναγνώριση των χρονικών αξιών όπως περπάτημα στο ρυθμό του κομματιού, χτύπημα των χεριών με παλαμάκια καθώς και χτύπημα του ρυθμού στον ώμο του μαθητή πριν και κατά τη διάρκεια που εκείνος εκτελεί το μουσικό κομμάτι ή μια μουσική φράση του κομματιού.

Παρ' όλα αυτά όπως αναφέρει και ο Vladikovic (2013) ένας καθηγητής πρέπει να έχει στο νου του, ότι όταν διδάσκει δυσλεκτικούς μαθητές, ο κανόνας είναι ότι δεν υπάρχουν κανόνες και ότι κάτι που ταιριάζει σε έναν μαθητή δεν ταιριάζει και σε έναν άλλο, και μόνο σε σπάνια περιστατικά μπορεί η ίδια στρατηγική να λειτουργήσει καλά για πάνω από έναν μαθητή. Επιπλέον χρειάζεται πολύ υπομονή και δημιουργικότητα, και οι δάσκαλοι μουσικής πρέπει να είναι πάντα έτοιμοι να πειραματίζονται ώστε να βρίσκονται οι λύσεις που χρειάζεται κάθε μαθητής.

1.2 Σκοπός της έρευνας - διερευνητικά ερωτήματα

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διδασκαλία του πιάνου σε μαθητή με δυσλεξία και ποιές διαφοροποιήσεις πρέπει να γίνονται από την τυπική διδασκαλία μαθητή χωρίς δυσλεξία. Με βάση το σκοπό της έρευνας τα ερευνητικά ερωτήματα διατυπώθηκαν ως εξής: 1. Ποιες βασικές αρχές διέπουν τη διδασκαλία του πιάνου σε μαθητή με δυσλεξία; 2. Ποιες προσαρμογές/τροποποιήσεις της διδασκαλίας πρέπει να γίνουν; 3. Πώς διαφοροποιείται η διδασκαλία του πιάνου ανάμεσα σε 1 μαθητή με δυσλεξία και σε 1 μαθητή χωρίς δυσλεξία;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Μεθοδολογία

2.1 Συμμετέχοντες

Η παρούσα έρευνα είναι ποιοτική και πραγματοποιήθηκε τη χρονική περίοδο Απριλίου-Δεκεμβρίου 2016. Η ποιοτική έρευνα επιδιώκει την εις βάθος κατανόηση και ερμηνεία της συμπεριφοράς, των στάσεων και των αντιλήψεων των ανθρώπων, χωρίς να αξιώνει οριστικά ή γενικευμένα συμπεράσματα ή τον εντοπισμό μίας και μοναδικής «αλήθειας» (Creswell, 2007). Στην έρευνα συμμετείχαν 2 μαθητές ίδιου φύλου (αγόρια) ηλικίας 10-11 χρονών. Αναλυτικότερα συμμετείχε ένας μαθητής με διάγνωση δυσλεξία και ένας μαθητής που δεν παρουσιάζει καμία μαθησιακή διαταραχή. Ο μαθητής με δυσλεξία έχει επίσημη διάγνωση από δημόσιο φορέα (Κ.Ε.Δ.Δ.Υ.). Τέλος θα πρέπει να αναφερθεί ότι και οι 2 μαθητές έχουν κάνει στο παρελθόν (2 χρόνια πριν την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας) μαθήματα κιθάρας για 5-8 μήνες (συγκεκριμένα ο μαθητής με δυσλεξία για 5 μήνες ενώ ο μαθητής χωρίς δυσλεξία για 8 μήνες, και συγχρόνως και οι 2 παρακολούθησαν μαθήματα με τον ίδιο καθηγητή) και ζήτησαν και οι 2 να διακόψουν τα μαθήματα γιατί βαριόντουσαν και δυσκολεύονταν στην ανάγνωση των νοτών.

2.2 Διαδικασία

Οι 2 μαθητές συμμετείχαν στην ερευνητική διαδικασία, αφού προηγουμένως πραγματοποιήθηκε ενημέρωση των γονέων τους και εφόσον εκείνοι υπέγραψαν έντυπο συγκατάθεσης με το οποίο επέτρεπαν στο παιδί τους να συμμετέχει. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε οικείο ιδιωτικό χώρο και συγκεκριμένα στο σπίτι του ενός από τα 2 παιδιά. Οι γονείς ενημερώθηκαν με κάθε λεπτομέρεια για τη διαδικασία για να υπάρχει συνεργασία ανάμεσα σε αυτούς και την ερευνήτρια ώστε να εξασφαλιστεί η παρουσία και η συνέπεια των μαθητών σε όλη τη διάρκεια της έρευνας.

Αρχικά πραγματοποιήθηκε η αξιολόγηση της μουσικής ακουστικότητας των 2 μαθητών το Μάιο του 2016. Τα μαθήματα πιάνου ξεκίνησαν τον Οκτώβριο του 2016 και ολοκληρώθηκαν το Δεκέμβριο του 2016. Πραγματοποιήθηκαν 8 μαθήματα, 1 μάθημα τη βδομάδα, σε ιδιωτικό χώρο και συγκεκριμένα στο σπίτι του μαθητή με δυσλεξία. Οι 2 μαθητές παρακολουθούσαν με τη σειρά, την ίδια μέρα κάθε βδομάδα, μάθημα διάρκειας 35-40 λεπτά. Το μάθημα γινόταν αρχικά στο μαθητή χωρίς δυσλεξία και στη συνέχεια το μάθημα προσαρμοζόταν και άλλο, αν χρειαζόταν, στις ανάγκες του μαθητή με τη δυσλεξία. Τα μαθήματα βασίστηκαν στη μέθοδο Kodály και συγκεκριμένα σε κάποιες πολυαισθητηριακές προσεγγίσεις (π.χ για την ανάπτυξη της ρυθμικής ικανότητας των μαθητών η μέθοδος προτείνει την ενσωμάτωση στο τραγούδι κάποιων κινήσεων όπως βάδισμα, παλαμάκια κτλ) που προτείνει στη διδασκαλία μουσικής. Κάθε βδομάδα γινόταν λεπτομερής καταγραφή της πορείας των μαθημάτων σε ημερολόγιο καθώς επίσης και αξιολόγηση της προόδου των 2 μαθητών σε συγκεκριμένους στόχους που είχαν τεθεί από την καθηγήτρια. Στο τέλος, μετά την ολοκλήρωση των 8 μαθημάτων, η ερευνήτρια πραγματοποίησε συνεντεύξεις, στις οποίες συμμετείχαν οι 2 μαθητές που παρακολούθησαν τα μαθήματα, σχετικά με τη γνώμη τους για τα μαθήματα αλλά και την καινούρια μουσική εμπειρία που ζήσανε.

2.3 Εργαλεία συλλογής δεδομένων

2.3.1 PMMA - Εργαλείο για Στοιχειώδης Μετρήσεις Μουσικής Ακουστικότητας

Περίπου 3 μήνες πριν την αρχή των μαθημάτων πραγματοποιήθηκε η αξιολόγηση της μουσικής ακουστικότητας των 2 μαθητών με τη βοήθεια του εργαλείου PMMA - «Primary Measures of Music Audiation» («Στοιχειώδης Μετρήσεις Μουσικής Ακουστικότητας») του Edwin Gordon (1979) και το οποίο σταθμίστηκε από τους Στάμου, Schmidt και Humphreys (2006) για τον ελληνικό πληθυσμό. Το PMMA είναι ένα τεστ μέτρησης της μεταβαλλόμενης μουσικής δεκτικότητας, σχεδιασμένο για παιδιά νηπιαγωγείου, α', β' και γ' τάξης δημοτικού. (Gordon, 1979) Αποτελείται από 2 μέρη, το μελωδικό και το ρυθμικό καθένα από το οποία διαρκεί περίπου 12 λεπτά και αποτελείται από 40 ακουστικές ασκήσεις. Πρώτα πραγματοποιήθηκε το τονικό τεστ και μετά το ρυθμικό τεστ σε

διαφορετικές μέρες μιας εβδομάδας, όπως ορίζουν οι οδηγίες του εγχειριδίου. Συγκεκριμένα «τα δύο τεστ διεξάγονται σε διαφορετικές μέρες αλλά όχι με ενδιάμεσο διάστημα μεγαλύτερο των 2 εβδομάδων» (Στάμου, Schmidt & Humphreys, 2006).

Για τον μαθητή με δυσλεξία τα πρωτογενής αποτελέσματα του τονικού τεστ ήταν 36/40 και στο εκατοστημόριο 79 (σύμφωνα όμως με την κλίμακα για μαθητές γ' δημοτικού εφόσον δεν υπάρχει για μεγαλύτερες ηλικίες) ενώ τα πρωτογενής αποτελέσματα του ρυθμικού τεστ ήταν 38/40 και στο εκατοστημόριο 99 (αν και δεν υπήρχε ακριβής αντιστοίχιση στην στάθμιση που έγινε για την Ελλάδα). Αντίστοιχα για τον μαθητή χωρίς κάποια μαθησιακή διαταραχή, τα πρωτογενής αποτελέσματα του τονικού τεστ ήταν 36/40 και στο εκατοστημόριο 79 ενώ τα πρωτογενής αποτελέσματα του ρυθμικού τεστ ήταν 34/40 και στο εκατοστημόριο 77. Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα έρχονται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα πολλών άλλων ερευνών όπου τα παιδιά με δυσλεξία σημειώνουν στατιστικά σημαντικά χαμηλότερες επιδόσεις στο σύνολο των δοκιμασιών του PMMA που τους χορηγούνται σε σύγκριση με τα παιδιά που εντάσσονται στην ομάδα ελέγχου και συγχρόνως παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική χαμηλότερη επίδοση στις κλίμακες μέτρησης της μουσικής ακουστικότητας τόσο στη διάκριση του ρυθμού όσο και της μελωδίας από την ανάλυση των στατιστικών δεδομένων (Καραπέτσας, Λασκαράκη & Ζυγούρης 2014).

2.3.2 Παρατήρηση - Τήρηση ημερολογίου

Σύμφωνα με τους Altrichter και συν.(2001), Κατσαρού & Τσάφου (2003) και Μπαγάκη και συν. (2007) όπως αναφέρει η Αυγητίδου (2011), η χρήση των ημερολογίων στην έρευνα - δράση έχει συσχετιστεί με την προσπάθεια τεκμηρίωσης του εκπαιδευτικού έργου (καταγραφές, εμπειρίες, συναισθήματα, αξιολογήσεις, άλλα δεδομένα) και αναστοχασμού.

Κάθε βδομάδα μετά τα προκαθορισμένα μαθήματα γινόταν λεπτομερής καταγραφή τους σε ημερολόγιο, καθώς επίσης και αξιολόγηση της προόδου των 2 μαθητών σε συγκεκριμένους στόχους που είχαν τεθεί από την καθηγήτρια. Συγχρόνως γινόταν καταγραφή των δυσκολιών που αντιμετώπιζαν οι μαθητές στα μαθήματα και συγκεκριμένα σε ποιούς τομείς, των συναισθημάτων τους κατά τη διάρκεια του

μαθήματος αλλά και των συναισθημάτων τους από μια ακόμα αποτυχημένη προσπάθεια ή από την επιτυχημένη προσπάθεια μουσικής εκπαίδευσης .

2.3.3 Συνεντεύξεις

Όταν η διεξαγωγή μιας έρευνας γίνεται στην περιοχή της εκπαίδευσης, όπως αναφέρεται στο άρθρο της Παρασκευοπούλου-Κόλλια (2008), υπάρχουν ορισμένες ερευνητικές δυσκολίες που αφορούν επιστημονικά ζητήματα και αντικείμενα που δεν μπορούν να αναπτυχθούν και να μελετηθούν ποσοτικά, όπως και στην παρούσα έρευνα όπου ακολουθήθηκε η ποιοτική μέθοδος, διότι θεωρήθηκε καταλληλότερη αφού γίνεται στον συγκεκριμένο τομέα.

Η συνέντευξη είναι είναι μία πολύ συνηθισμένη τεχνική συλλογής δεδομένων σε μια ποιοτική έρευνα και ένα από τα βασικότερα εργαλεία της. Οι Cohen και Manion (1992: 307-308) όπως αναφέρει η Παρασκευοπούλου-Κόλλια, αναφέρουν ότι η συνέντευξη πρόκειται για την αλληλεπίδραση, την επικοινωνία μεταξύ προσώπων, που καθοδηγείται από τον ερευνητή ή των ερωτώντα με στόχο την απόσπαση πληροφοριών σχετιζομένων με το αντικείμενο της έρευνας. Ο Tuckman (1972), όπως αναφέρει και πάλι η Παρασκευοπούλου-Κόλλια, όρισε τις συνεντεύξεις ως δυνατότητα «εισόδου» στο τι διαδραματίζονται στο μυαλό του υποκειμένου. Οι συνεντεύξεις προβάλλουν τις γνώσεις που το υποκείμενο κατέχει (πληροφορίες και γνώσεις), τι του αρέσει και τι όχι (αξίες και προτιμήσεις) και κυρίως τι σκέφτεται (απόψεις και αντιλήψεις). Και αυτό που ενδιέφερε την ερευνήτρια στην παρούσα έρευνα ήταν να καταγραφούν οι γνώμες, οι εμπειρίες, οι σκέψεις, τα συναισθήματα και φυσικά οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν στα μαθήματα πιάνου οι δύο μαθητές και ειδικά ο μαθητής με δυσλεξία.

Μετά την ολοκλήρωση των 8 μαθημάτων ετοιμάστηκε από την καθηγήτρια-ερευνήτρια ένα ερωτηματολόγιο το οποίο απευθυνόταν προς τους 2 μαθητές που παρακολούθησαν τα μαθήματα πιάνου. Το ερωτηματολόγιο, το οποίο βρίσκεται στο παράρτημα της διπλωματικής, περιέχει 16 ερωτήσεις, με τη βοήθεια των οποίων η ερευνήτρια μέσω συνέντευξης που πραγματοποιήθηκε μετά το τέλος του όγδοου μαθήματος είχε σκοπό να συλλέξει χρήσιμα στοιχεία για τους δύο μαθητές και για την έρευνά της, τα οποία δεν είχε την ευκαιρία να ανακαλύψει μέσα από τα μαθήματα.

Η συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε ήταν ημιδομημένη αφού ήταν πιο ευέλικτη και ανάλογα με τις απαντήσεις των μαθητών όπου χρειάστηκε άλλαξε και η σειρά των ερωτήσεων. Οι περισσότερες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ήταν κυρίως ανοιχτού τύπου, οι οποίες σύμφωνα με τους Cohen, Manion και Morisson (2008) μπορούν να αποτυπώσουν την αυθεντικότητα, τον πλούτο, το βάθος της απάντησης και την ειλικρίνεια που είναι τα χαρακτηριστικά παραδείγματα των ποιοτικών δεδομένων. Οι ερωτήσεις σχεδιάστηκαν με βάση το σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας καθώς και τους προβληματισμούς της ερευνήτριας που είχαν τεθεί στην αρχή. Οι ερωτήσεις ήταν χωρισμένες σε 3 μέρη: α. η στάση των μαθητών απέναντι στη μουσική πριν τα μαθήματα πιάνου, β. η στάση των μαθητών απέναντι στα μαθήματα πιάνου τη χρονική περίοδο που τα παρακολουθούσαν και γ. η στάση τους απέναντι στη μουσική μετά τα μαθήματα πιάνου. Ακολουθήθηκε η πιο συνήθης διάταξη των ερωτήσεων ενός ερωτηματολογίου κατά τους Cohen και συν.(2008), δηλαδή αρχικά οι μη απειλητικές δημογραφικές ερωτήσεις (π.χ. όνομα, ηλικία κτλ), στη συνέχεια κάποιες πιο κλειστές ερωτήσεις και προς το τέλος οι περισσότερο ανοιχτού τύπου ερωτήσεις που ήταν και οι περισσότερες. Τα ερωτήματα καταγράφηκαν με προσοχή πριν τη συνέντευξη ώστε να μην ξεφύγει η συνέντευξη από το σκοπό και το θέμα της έρευνας.

Η καλή επικοινωνία και το θετικό κλίμα με τον ερωτώμενο είναι πολύ σημαντικό στοιχείο για την επιτυχία της συνέντευξης. Όπως αναφέρουν οι Cohen και συν.(2008), ο συνεντευκτής πρέπει να δημιουργεί την κατάλληλη ατμόσφαιρα ώστε ο συμμετέχων να νιώσει ασφάλεια και να μιλήσει με ελευθερία. Στην παρούσα έρευνα κατά της διάρκειας των μαθημάτων που πραγματοποιήθηκαν τους δύο προηγούμενους μήνες είχε ήδη δημιουργηθεί κλίμα εμπιστοσύνης ανάμεσα στα 2 μέρη (ερευνήτρια - ερευνώμενων) γεγονός που βοήθησε την πορεία της συνέντευξης και τις απαντήσεις των μαθητών.

Και οι δύο συνεντεύξεις διενεργήθηκαν το Δεκέμβριο του 2016 στο σπίτι του μαθητή με τη δυσλεξία, δηλαδή στο χώρο που πραγματοποιούνταν και τα μαθήματα πιάνου. Οι 2 μαθητές συμμετείχαν στη συνέντευξη, αφού προηγουμένως πραγματοποιήθηκε ενημέρωση των γονέων τους για τον τόπο, τη διάρκεια και το χρόνο διεξαγωγής και αφού εκείνοι υπέγραψαν έντυπο συγκατάθεσης με το οποίο επέτρεπαν στο παιδί τους να συμμετέχει. Οι μαθητές αλλά και οι γονείς τους είχαν ενημερωθεί ότι η συνέντευξη θα μαγνητοφωνηθεί. Επίσης δόθηκε η υπόσχεση στους δύο μαθητές ότι η

συνέντευξη θα σταματήσει αν δεν νιώθουν άνετα. Συγχρόνως και οι μαθητές αλλά και οι γονείς τους είχαν ενημερωθεί για τη φύση αλλά και το σκοπό της συνέντευξης.

Σύμφωνα με τον Cicourel (1964), όπως αναφέρουν οι Καμπάντας, Πουρνάρας και Χαμζαδάκη (2010), οι ερωτήσεις οφείλουν να διατυπώνονται με τρόπο κατανοητό και σύμφωνο με την ορολογία που χρησιμοποιούν στην καθημερινή τους ζωή τα συγκεκριμένα υποκείμενα της έρευνας. Επίσης σύμφωνα με τους Cohen και συν.(2008), είναι σημαντικό η συνέντευξη να έχει συνεχή ροή και ο τρόπος διεξαγωγής της να είναι να είναι αναμενόμενος από τον συμμετέχοντα, για παράδειγμα, με τη σαφή διατύπωση των ζητούμενων της συνέντευξης, των ερωτήσεων που θα αποσπάσουν τα επιθυμητά δεδομένα και με την παροχή της κατάλληλης λεκτικής και μη λεκτικής ανατροφοδότησης κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Έτσι για να μπορέσουν οι δύο μαθητές να τα εκφράσουν όλα αυτά με ευκολία, η ερευνήτρια κατά τη διάρκεια της συνέντευξης πρόσεχε τη διατύπωση των ερωτήσεών της ώστε να γίνονται εύκολα αντιληπτές από τους μαθητές και να μη τους προκαλούν σύγχυση. Τους μιλούσε με ήρεμη φωνή και όπου έβλεπε ότι χρειαζόταν έκανε και μικρότερες διευκρινιστικές ερωτήσεις. Προσπαθούσε να είναι φιλική και ενθαρρυντική ώστε να είναι χαλαροί και ήρεμοι και οι μαθητές. Τέλος τους εξήγησε πριν την συνέντευξη ότι την ενδιαφέρει να απαντάνε με ειλικρίνεια και ότι δε χρειάζεται να εκφράζουν μόνο θετική γνώμη απέναντι σε αυτά που θα ερωτηθούν.

Οι συνεντεύξεις κυμάνθηκαν μεταξύ 8' και 10' λεπτών. Η ερευνήτρια μαγνητοφώνησε τις συνεντεύξεις με το κινητό της και συγχρόνως κρατούσε κάποιες συμπληρωματικές σημειώσεις για ορισμένες λεπτομέρειες που δεν θα μπορούσαν να γίνουν αντιληπτές στην ηχογράφηση. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης η ερευνήτρια φρόντισε ώστε ο χώρος που θα πραγματοποιούνταν οι συνεντεύξεις να είναι ήσυχος για να μην υπάρχει διάσπαση των μαθητών. Επίσης δόθηκε σημασία στο να μην υπάρχει πίεση χρόνου ή άλλες αιτίες που θα παρεμπόδιζαν την ομαλή διενέργεια των συνεντεύξεων. Οι δύο μαθητές ήταν ήδη ενθουσιασμένοι με το γεγονός ότι θα έδιναν μία συνέντευξη οπότε απάντησαν με μεγάλη προθυμία στις ερωτήσεις. Απαντούσαν σύντομα στις ερωτήσεις (κάποιες βέβαια έπρεπε να απαντηθούν μόνο με ναι και όχι) όχι γιατί δεν ήθελαν να μιλήσουν αλλά γιατί γενικά και οι δύο είναι ντροπαλοί και λιγομίλητοι σαν χαρακτήρες. Ήταν πολύ συγκεντρωμένοι και άκουγαν με πολύ προσοχή τις ερωτήσεις οπότε δε δημιουργήθηκαν ιδιαίτερα προβλήματα. Η ερευνήτρια παρέμβαινε, χωρίς να επηρεάζει

τους μαθητές, μόνο όταν έβλεπε ότι οι ερωτώμενοι δυσκολεύονταν να απαντήσουν. Στο τέλος των συνεντεύξεων και οι 2 ερωτώμενοι ρώτησαν την ερευνήτρια αν τα πήγαν καλά και αν πρέπει να τα ξαναπούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Αποτελέσματα

3.1 Εισαγωγή

Πριν την έναρξη των 8 μαθημάτων με τους 2 μαθητές προηγήθηκε ο σχεδιασμός των μαθημάτων που βασίστηκε στους στόχους που είχε βάλει η καθηγήτρια-ερευνήτρια, στα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας καθώς και σε προηγούμενες έρευνες που είχαν γίνει πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Ο σχεδιασμός των μαθημάτων έγινε αρχικά με βάση τις ιδιαίτερες ικανότητες, τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες του μαθητή με δυσλεξία ώστε να τονωθεί η αυτοπεποίθησή του και να αποκτήσει θετική διάθεση απέναντι στα μαθήματα. Έτσι σύμφωνα με το εργαλείο PMMA - «Primary Measures of Music Audiation» (Gordon, 1979) με το οποίο έγινε η αξιολόγηση της μουσικής ακουστικότητας των 2 μαθητών φάνηκε ότι ο μαθητής με δυσλεξία είχε καλή ρυθμική αντίληψη. Έτσι τα πρώτα μαθήματα σχεδιάστηκαν με αρκετές ρυθμικές ασκήσεις και ρυθμικά μουσικά κομμάτια στα οποία όντως ο συγκεκριμένος μαθητής τα κατάφερε πολύ καλά γεγονός που τον ευχαρίστησε και τον βοήθησε να συμμετέχει σε όλα τα μαθήματα με πολύ ενθουσιασμό, επιμονή αλλά και υπομονή ακόμα και σε πράγματα που δεν τα κατάφερε τόσο καλά.

Έγιναν 8 μαθήματα, διάρκειας περίπου 35-40 λεπτών. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως τα μαθήματα πραγματοποιούνταν 1 φορά τη βδομάδα και οι 2 μαθητές έκαναν μάθημα με τη σειρά, πρώτα ο μαθητής χωρίς δυσλεξία και στη συνέχεια ο μαθητής με τη δυσλεξία. Οι 2 μαθητές ήταν φίλοι οπότε κάποιες φορές κάνανε μαζί πρόβα χωρίς να είναι παρούσα η καθηγήτρια, αφού διδασκόντουσαν τα ίδια πράγματα. Στο μάθημα γινόταν χρήση διαφορετικών εποπτικών μέσων ώστε να κρατιέται αμείωτο το ενδιαφέρον των μαθητών π.χ. η ακρόαση του μουσικού κομματιού το οποίο διδασκόταν οι μαθητές γινόταν αρχικά από cd και στη συνέχεια γινόταν εκτέλεση από την καθηγήτρια στο πιάνο. Συγχρόνως υπήρχε ποικιλία δραστηριοτήτων και μεθόδων κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

Πριν από κάθε μάθημα γινόταν από την καθηγήτρια μελέτη των δραστηριοτήτων που θα δίδασκε στους 2 μαθητές. Ανάλογα με την πρόοδο που είχαν οι μαθητές στα μαθήματα

που είχαν προηγηθεί γίνονταν κάποιες αλλαγές και διαφοροποιήσεις στον αρχικό σχεδιασμό των επόμενων μαθημάτων. Κάθε φορά γινόταν η ετοιμασία συγκεκριμένου πλάνου πορείας του μαθήματος βασισμένο στους συγκεκριμένους στόχους που θέτονταν σε κάθε μάθημα. Τέλος γινόταν αναζήτηση υλικού για να εμπλουτιστεί το μάθημα, το οποίο να ταιριάζει στα ενδιαφέροντα, την ηλικία, το μαθησιακό προφίλ αλλά και τις ανάγκες των μαθητών. Τέλος κατασκευαζόταν και 1 πίνακας σύμφωνα με το πρότυπο της μεθόδου Kodaly με τη βοήθεια του οποίου γινόταν ο διαχωρισμός των στόχων σε μελωδικών και ρυθμικών και με τη βοήθεια του οποίου υπήρχε μεγαλύτερη ισορροπία ανάμεσα στους στόχους αυτούς.

Πριν την αρχή του μαθήματος γινόταν μια σύντομη συζήτηση μεταξύ της καθηγήτριας και των μαθητών μέσα από την οποία η καθηγήτρια μάθαινε περισσότερες πληροφορίες για το μαθητή, για τα ενδιαφέροντά του, γι'αυτά που του άρεσαν ή δεν του άρεσαν. Η συζήτηση είχε συγχρόνως ως σκοπό τη δημιουργία θετικού και φιλικού κλίματος μιας και οι 2 μαθητές ήταν αρκετά ντροπαλοί. Κατά τη διάρκεια του μαθήματος η καθηγήτρια φρόντιζε στο χώρο που γινόντουσαν τα μαθήματα να υπάρχει ησυχία ώστε να μην αποσυντονίζονται οι μαθητές αν και αυτό ήταν κάπως δύσκολο αφού τα μαθήματα πραγματοποιούνταν στο σπίτι του μαθητή με δυσλεξία ο οποίος είχε άλλα 3 αδέρφια. Από το 2ο μάθημα και μετά από συνεννόηση με τους γονείς του μαθητή, αυτό έγινε πιο εφικτό. Το οργανωμένο πλάνο βοηθούσε στο να μη ξεφεύγει το μάθημα από την πορεία του και από τη διάρκεια που είχε προκαθοριστεί. Υπήρχαν πολλές εναλλαγές των δραστηριοτήτων και γινόταν πάντα προσπάθεια να υπάρχει ισορροπία μεταξύ τους (ασκήσεις λεπτής κινητικότητας, ρυθμικές ασκήσεις, τραγούδι, μουσική εκτέλεση στο πιάνο, μουσική ανάγνωση παρτιτούρας, θεωρητικές ασκήσεις κτλ). Η εισαγωγή των δραστηριοτήτων γινόταν σταδιακά στα μαθήματα και σε κάθε μάθημα γινόταν επαναλήψεις των δραστηριοτήτων των προηγούμενων μαθημάτων αλλά με προσθήκη μιας καινούριας λεπτομέρειας κάθε φορά.

Η προσκόλληση στην παρτιτούρα από τον πρώτο κιόλας μήνα των μαθημάτων ενός παιδιού όχι μόνο αποστερεί από το παιδί την χαρά της μουσικής, αλλά μπαίνει εμπόδιο στην ακουστική του ανάπτυξη, αφού όλη η προσοχή του είναι προσανατολισμένη στην αποκωδικοποίηση συμβόλων από το χαρτί. Τα παιδιά έχουν μεγάλη ικανότητα μίμησης και μάθησης μέσω αυτής (Στάμου, 2002). Ιδιαίτερα, τα παιδιά με δυσλεξία μπορεί να έχουν

συγκεκριμένα προβλήματα με τη μουσική σημειογραφία, εξαιτίας του υπερβολικού οπτικού υλικού, των συγκεχυμένων μορφών της και του γεγονότος ότι σε ένα μικρό χώρο περιλαμβάνονται πολλές πληροφορίες. Ο John Westcombe, σύμφωνα με την Macmillan (2005) αναφέρει ότι τα προβλήματα των ατόμων με δυσλεξία όταν διαβάζουν μουσική σημειογραφία περιλαμβάνουν κακό συντονισμό ανάμεσα στο μάτι-αυτί-χέρι, και βραδύτητα στην επεξεργασία συμβόλων. Έτσι τις 4 πρώτες βδομάδες οι δραστηριότητες δεν περιλάμβαναν τη μουσική ανάγνωση αλλά οι μαθητές μάθαιναν τα μουσικά κομμάτια στο πιάνο με τη φυσική, ακουστική μάθηση, δηλαδή μόνο ακούγοντάς τα και συγχρόνως παρατηρώντας την καθηγήτρια όταν τα έπαιζε εκείνη.

Μετά το τέλος του μαθήματος γινόταν καταγραφή σε ημερολόγιο της πορείας του μαθήματος, της επίτευξης ή μη των στόχων που είχαν τεθεί για τους μαθητές από την καθηγήτρια, των δυσκολιών που αντιμετωπίστηκαν, των συναισθημάτων των μαθητών καθώς και η αξιολόγηση της επίτευξης των στόχων των μαθητών σε πίνακες. Στην διπλωματική περιέχονται μόνο οι αξιολογήσεις της προόδου των μαθητών που βασίστηκαν σε αυτά τα εβδομαδιαία ημερολόγια και καταγράφηκαν σε πίνακες. Κάθε εβδομαδιαίος πίνακας αξιολόγησης ακολουθεί το αντίστοιχο μάθημα.

Στη συνέχεια ακολουθεί η αναλυτική καταγραφή των 8 μαθημάτων ξεχωριστά μαζί με την αξιολόγηση των στόχων για τον κάθε μαθητή μετά από κάθε μάθημα που βασίστηκε στο εβδομαδιαίο ημερολόγιο καταγραφής των μαθημάτων. Η εβδομαδιαία αξιολόγηση των στόχων βοήθησε στη συνολική αξιολόγηση της επίτευξης των στόχων για τον κάθε μαθητή ξεχωριστά η οποία συμπεριλαμβάνεται σε επόμενο κεφάλαιο της διπλωματικής. Μετά το τέλος των 8 μαθημάτων οι 2 μαθητές απάντησαν σε 1 ερωτηματολόγιο μέσω συνέντευξης πάνω στα μαθήματα που παρακολούθησαν, στον τρόπο διδασκαλίας πιάνου αλλά και στα συναισθήματα που τους δημιουργήθηκαν μέσω των μαθημάτων. Τα συμπεράσματα από τις απαντήσεις των μαθητών συμπεριλαμβάνονται και αυτά σε επόμενο κεφάλαιο της διπλωματικής.

3.2 Σχεδιασμός, υλοποίηση και αξιολόγηση μαθημάτων

3.2.1 Σχεδιασμός των μαθημάτων

Ο σχεδιασμός των μαθημάτων έγινε λαμβάνοντας υπ' όψη στοιχεία που προτείνει η μέθοδος Kodály, όπως περιγράφονται από τον Choksy (1999). Συγχρόνως ο εβδομαδιαίος σχεδιασμός του κάθε μαθήματος συνοδευόταν παράλληλα από την κατασκευή πίνακα στον οποίο καταγράφονταν οι στόχοι του μαθήματος χωρισμένοι σε ρυθμικούς και μελωδικούς, όπως ακριβώς προτείνονται από τον Choksy. Εκτός από τον χωρισμό των μελωδικών και ρυθμικών γνώσεων που προτείνονται να διδαχθούν σε κάθε μάθημα, γινόταν η διδασκαλία της κάθε γνώσης σε 3 στάδια: α. η προετοιμασία πριν να διδαχθεί, β. ο τρόπος με τον οποίο θα γίνει η συνειδητή κατανόησή της από τον μαθητή και τέλος γ. η ενδυνάμωση της νέας γνώσης μέσα από την πρακτική (βλ. Πίνακα 1).

Πίνακας 1 Σχεδιασμός Μαθημάτων

1ο μάθημα	Ετοιμασία της νέας γνώσης	Ο μαθητής συνειδητά αντιλαμβάνεται τη νέα γνώση	Ενίσχυση της νέας γνώσης μέσα από εξάσκηση
Ρυθμικό μέρος	Ρυθμός 4/4	Ακρόαση κομματιού σε 4/4	Χτύπημα του ρυθμού σε συγχρονισμό με το μουσικό κομμάτι
Μελωδικό μέρος	Όλες οι νότες με κινήσεις-χειρονομίες του Kodály, χαμηλά - ψηλά	Ακρόαση της ίδιας νότας ψηλά- χαμηλά και αναγνώριση του ύψους από το μαθητή	Παίξιμο όλων των νοτών σε όλη την έκταση του πιάνου, χαμηλές- ψηλές νότες
2ο μάθημα	Ετοιμασία της νέας γνώσης	Ο μαθητής συνειδητά αντιλαμβάνεται τη νέα γνώση	Ενίσχυση της νέας γνώσης μέσα από εξάσκηση
Ρυθμικό μέρος	Ρυθμός 4/4 (μέσω ακρόασης του μουσικού κομματιού)	Δημιουργία ρυθμικών μοτίβων σε 4/4	Παίξιμο 3 νοτών σε ρυθμό 4/4 σαν ρυθμική συνοδεία μουσικού κομματιού.
Μελωδικό μέρος	Όλες οι νότες με κινήσεις (σύμβολα χεριού) του Kodály, έννοιες: χαμηλές - ψηλές νότες	Συνοδεία μελωδική (με τη φωνή) του μουσικού κομματιού “Υμνος της χαράς”.	Παίξιμο ενός μέρους της μελωδίας του μουσικού κομματιού “Υμνος της χαράς” δίνοντας 1 αρχική νότα.

3ο μάθημα	Ετοιμασία της νέας γνώσης	Ο μαθητής συνειδητά αντιλαμβάνεται τη νέα γνώση	Ενίσχυση της νέας γνώσης μέσα από εξάσκηση
Ρυθμικό μέρος	Ρυθμός 4/4 Τονισμός στον πρώτο χτύπο του ρυθμού	<ul style="list-style-type: none"> Ρυθμικό χτύπημα 4/4 με τονισμό στο ένα ενός κομματιού. Επεξήγηση συμβόλων των αξιών (ολόκληρο, μισό, τέταρτο) και τις σχέσεις μεταξύ τους. 	Παίξιμο 3 νοτών σε ρυθμό 4/4 με τονισμό στον πρώτο χρόνο.
Μελωδικό μέρος	Όλες οι νότες με κινήσεις-χειρονομίες του Kodály, ανέβασμα και κατέβασμα	Τραγουδι όλων των νοτών της κλίμακας.	Παίξιμο των νοτών από το ντο ως το σολ και με τα 5 δάχτυλα του χεριού.
4ο μάθημα	Ετοιμασία της νέας γνώσης	Ο μαθητής συνειδητά αντιλαμβάνεται τη νέα γνώση	Ενίσχυση της νέας γνώσης μέσα από εξάσκηση
Ρυθμικό μέρος (επανάληψη του προηγούμενου μαθήματος)	<ul style="list-style-type: none"> Ρυθμός 4/4 Τονισμός στον πρώτο χτύπο του ρυθμού Επανάληψη των αξιών του προηγούμενου μαθήματος (ολόκληρο, μισό, τέταρτο) 	<ul style="list-style-type: none"> Ρυθμικό χτύπημα 4/4 με τονισμό στο ένα ενός κομματιού. Επεξήγηση συμβόλων των αξιών και τις σχέσεις μεταξύ τους. (προσθήκη ογδόου) 	Παίξιμο 3 νοτών σε ρυθμό 4/4 με τονισμό στον πρώτο χρόνο.
Μελωδικό μέρος	<ul style="list-style-type: none"> Κλίμακα του ντο οπτικά πάνω στο πεντάγραμμο Νότες στις γραμμές και στα διαστήματα του πενταγράμμου. 	<ul style="list-style-type: none"> Τραγουδι όλων των νοτών της κλίμακας. Μελωδική γραμμή της κλίμακας (ανέβασμα - κατέβασμα) Αντιστοιχία ανεβάσματος-κατεβάσματος στο γραπτό μουσικό κείμενο και στις νότες πάνω στο πιάνο. Αναγνώριση των νοτών στις γραμμές και τα διαστήματα στη μουσική παρτιτούρα που διδάσκεται ο μαθητής. 	<ul style="list-style-type: none"> Παίξιμο των νοτών από ντο ως σολ με τα 5 δάχτυλα του χεριού αρχικά ξεχωριστά δεξί-αριστερό και στη συνέχεια μαζί και τα 2 χέρια. Ανάγνωση και παίξιμο των νοτών στις γραμμές και τα διαστήματα στη μουσική παρτιτούρα που διδάσκεται ο μαθητής.
5ο μάθημα	Ετοιμασία της νέας γνώσης	Ο μαθητής συνειδητά αντιλαμβάνεται τη νέα γνώση	Ενίσχυση της νέας γνώσης μέσα από εξάσκηση
Ρυθμικό μέρος (επανάληψη του προηγούμενου μαθήματος)	<ul style="list-style-type: none"> Ρυθμός 4/4 Τονισμός στον πρώτο χτύπο του ρυθμού Επανάληψη των αξιών του προηγούμενου μαθήματος (ολόκληρο, μισό, τέταρτο, όγδοο) 	<ul style="list-style-type: none"> Επεξήγηση συμβόλων των αξιών και τις σχέσεις μεταξύ τους. (προσθήκη του δέκατου έκτου) Παρουσίαση του ρυθμού 4/4 στην αρχή της μουσικής παρτιτούρας. 	Παίξιμο 3 νοτών σε ρυθμό 4/4 με τονισμό στον πρώτο χρόνο.

3ο μάθημα	Ετοιμασία της νέας γνώσης	Ο μαθητής συνειδητά αντιλαμβάνεται τη νέα γνώση	Ενίσχυση της νέας γνώσης μέσα από εξάσκηση
Μελωδικό μέρος	<p>Νότες στις γραμμές και στα διαστήματα του πενταγράμμου.</p> <p>Εκμάθηση του ρε κάτω από το πεντάγραμμο.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Τραγούδι όλων των νοτών της κλίμακας. • Μελωδική γραμμή της κλίμακας (ανέβασμα - κατέβασμα) • Αντιστοιχία ανεβάσματος-κατεβάσματος στο γραπτό μουσικό κείμενο και στις νότες πάνω στο πιάνο. • Αναγνώριση της νότας ρε στη μουσική παρτιτούρα που διδάσκεται ο μαθητής. 	<ul style="list-style-type: none"> • Παίξιμο των νοτών από το ντο ως το σολ με τα 5 δάχτυλα με συγχρονισμό και των 2 χεριών. • Ανάγνωση και παίξιμο της νότας ρε στη μουσική παρτιτούρα που διδάσκεται ο μαθητής.
6ο μάθημα	Ετοιμασία της νέας γνώσης	Ο μαθητής συνειδητά αντιλαμβάνεται τη νέα γνώση	Ενίσχυση της νέας γνώσης μέσα από εξάσκηση
Ρυθμικό μέρος (επανάληψη του προηγούμενου μαθήματος)	<ul style="list-style-type: none"> • Ρυθμός 4/4 • Τονισμός στον πρώτο χτύπο του ρυθμού • Επανάληψη των αξιών του προηγούμενου μαθήματος (ολόκληρο, μισό, τεταρτο, όγδοο, δέκατο έκτο) 	<ul style="list-style-type: none"> • Επεξήγηση συμβόλων των αξιών και τις σχέσεις μεταξύ τους. • (προσθήκη του τριακοστού δεύτερου) • Παρουσίαση του ρυθμού 4/4 στην αρχή της μουσικής παρτιτούρας 	<ul style="list-style-type: none"> • Παίξιμο 3 νοτών σε ρυθμό 4/4 με τονισμό στον πρώτο χρόνο. • Ο μαθητής παρατηρεί και μετράει τις αξίες σε κάθε μέτρο του μουσικού κομματιού που διδάσκεται μέχρι να φτάσει στην παρατήρηση ότι κάθε μέτρο περιλαμβάνει νότες συνολικής αξίας 4/4.
Μελωδικό μέρος	<ul style="list-style-type: none"> • Νότες στις γραμμές και στα διαστήματα του πενταγράμμου. • Εκμάθηση του ντο κάτω από το πεντάγραμμο. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τραγούδι όλων των νοτών της κλίμακας. • Μελωδική γραμμή της κλίμακας (ανέβασμα - κατέβασμα) • Αντιστοιχία ανεβάσματος-κατεβάσματος στο γραπτό μουσικό κείμενο και στις νότες πάνω στο πιάνο. • Αναγνώριση της νότας ντο στη μουσική παρτιτούρα που διδάσκεται ο μαθητής. 	<ul style="list-style-type: none"> • Παίξιμο των νοτών από το ντο ως το σολ με τα 5 δάχτυλα με συγχρονισμό και των 2 χεριών. • Ανάγνωση και παίξιμο της νότας ντο στη μουσική παρτιτούρα που διδάσκεται ο μαθητής.

7ο μάθημα	Ετοιμασία της νέας γνώσης	Ο μαθητής συνειδητά αντιλαμβάνεται τη νέα γνώση	Ενίσχυση της νέας γνώσης μέσα από εξάσκηση
Ρυθμικό μέρος (επανάληψη του προηγούμενου μαθήματος)	<ul style="list-style-type: none"> • Ρυθμός 4/4 • Τονισμός στον πρώτο χτύπο του ρυθμού • Επανάληψη των αξιών του προηγούμενου μαθήματος (ολόκληρο, μισό, τεταρτο, όγδοο, δέκατο έκτο, τριακοστό δεύτερο) 	<ul style="list-style-type: none"> • Επεξήγηση συμβόλων των αξιών και τις σχέσεις μεταξύ τους. • (προσθήκη του εξηκοστού τετάρτου) • Παρουσίαση του ρυθμού 4/4 στην αρχή της μουσικής παρτιτούρας 	<ul style="list-style-type: none"> • Παίξιμο 3 νοτών σε ρυθμό 4/4 με τονισμό στον πρώτο χρόνο. • Ο μαθητής μετράει τις αξίες των μέτρων του μουσικού κομματιού “Τρίγωνα κάλαντα” μέχρι να φτάσει στην παρατήρηση ότι κάθε μέτρο περιλαμβάνει νότες συνολικής αξίας 4/4.
Μελωδικό μέρος	<ul style="list-style-type: none"> • Επανάληψη νοτών στις γραμμές και στα διαστήματα του πενταγράμμου. • Επανάληψη του ντο και του ρε κάτω από το πεντάγραμμο. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τραγούδι όλων των νοτών της κλίμακας. • Μελωδική γραμμή της κλίμακας (ανέβασμα - κατέβασμα) • Αναγνώριση όλων των νοτών στις γραμμές και τα διαστήματα καθώς και της νότας ντο και ρε κάτω από το πεντάγραμμο στη μουσική παρτιτούρα του “Τρίγωνα κάλαντα” 	<ul style="list-style-type: none"> • Παίξιμο των νοτών από το ντο ως το σολ με συγχρονισμό και των 2 χεριών. • Ανάγνωση και παίξιμο των νοτών στο κλειδί σολ στο κομμάτι “Τρίγωνα κάλαντα”. • Ανάγνωση και παίξιμο όλων των νοτών του δεξιού χεριού στα “Τρίγωνα κάλαντα”.
8ο μάθημα (επανάληψη γνώσεων όλων των προηγούμενων μαθημάτων)	Ετοιμασία της νέας γνώσης	Ο μαθητής συνειδητά αντιλαμβάνεται τη νέα γνώση	Ενίσχυση της νέας γνώσης μέσα από εξάσκηση
Ρυθμικό μέρος (επανάληψη του προηγούμενου μαθήματος)	<ul style="list-style-type: none"> • Ρυθμός 4/4 • Τονισμός στον πρώτο χτύπο του ρυθμού • Επανάληψη των αξιών των προηγούμενων μαθημάτων (ολόκληρο, μισό, τεταρτο, όγδοο, δέκατο έκτο, τριακοστό δεύτερο, εξηκοστό τέταρτο) 	<ul style="list-style-type: none"> • Επανάληψη συμβόλων των αξιών και τις σχέσεις μεταξύ τους. • Παρουσίαση του ρυθμού 4/4 στην αρχή της μουσικής παρτιτούρας 	<ul style="list-style-type: none"> • Παίξιμο 3 νοτών σε ρυθμό 4/4 με τονισμό στον πρώτο χρόνο. • Ο μαθητής μετράει τις αξίες των μέτρων του μουσικού κομματιού “Τρίγωνα κάλαντα” μέχρι να φτάσει στην παρατήρηση ότι κάθε μέτρο περιλαμβάνει νότες συνολικής αξίας 4/4.
Μελωδικό μέρος	<ul style="list-style-type: none"> • Επανάληψη νοτών στις γραμμές και στα διαστήματα του πενταγράμμου. • Επανάληψη του ντο και του ρε κάτω από το πεντάγραμμο. 	<ul style="list-style-type: none"> • Τραγούδι όλων των νοτών της κλίμακας. • Μελωδική γραμμή της κλίμακας (ανέβασμα - κατέβασμα) • Αναγνώριση όλων των νοτών στις γραμμές και τα διαστήματα καθώς και της νότας ντο και ρε κάτω από το πεντάγραμμο στις μουσικές παρτιτούρες που διδαχθηκε ο μαθητής κατά τη διάρκεια των μαθημάτων. 	<ul style="list-style-type: none"> • Παίξιμο των νοτών από το ντο ως το σολ με συγχρονισμό και των 2 χεριών. • Ανάγνωση και παίξιμο της νότας ντο και ρε στο κομμάτι “Τρίγωνα κάλαντα” καθώς και όλων των νοτών του πενταγράμμου στο κλειδί του σολ. • Ανάγνωση και παίξιμο όλων των νοτών του δεξιού χεριού στο κομμάτι “Τρίγωνα κάλαντα”.

3.2.2 Υλοποίηση των μαθημάτων

Σε κάθε μάθημα αλλά και συνολικά σε όλα την έρευνα, τέθηκαν από την ερευνήτρια συγκεκριμένοι στόχοι όπως η κατάκτηση της λεπτής κινητικότητας, εκμάθηση ρυθμικής συνοδείας, εκμάθηση ονομασίας πλήκτρων κτλ. Συγχρόνως για την κατάκτηση του κάθε στόχου κατασκευάστηκαν οι αντίστοιχες δραστηριότητες. Οι στόχοι και οι δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν σε κάθε μάθημα, περιγράφονται αναλυτικά και ξεχωριστά για κάθε μάθημα, στους παρακάτω πίνακες. (βλέπε πίνακες 2,3,4,5,6,7,8,9)

Πίνακας 2

Πρώτο Μάθημα: στόχοι και δραστηριότητες

Στόχος	Δραστηριότητα
Κατάκτηση λεπτής κινητικότητας	Για την κατάκτηση της λεπτής κινητικότητας οι μαθητές πραγματοποίησαν κάποιες ασκήσεις λεπτής κινητικότητας (όπως π.χ. πάτημα των δακτύλων και των 2 χεριών πάνω στο πόδι σαν να παίζει ο μαθητής πιάνο, κινητικός συντονισμός δεξιού χεριού με το αριστερό πόδι και αριστερού χεριού με το δεξί πόδι και συνεχόμενες εναλλαγές τους).
Εκμάθηση νοτών κλίμακας με κινήσεις χεριών	Για την εκμάθηση νοτών με κινήσεις (σύμβολα του χεριού) ακολουθήθηκε η πρόταση του Zoldan Kodály όπως περιγράφεται από τον Choksy. Έγινε εξάσκηση των κινήσεων μόνο στο ανέβασμα. Αρχικά έγινε η εκμάθηση μόνο των κινήσεων από τους μαθητές και στη συνέχεια οι μαθητές κάναν τις κινήσεις τραγουδώντας συγχρόνως τις αντίστοιχες νότες.
Εκμάθηση ονομασίας πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	Για την εκμάθηση της ονομασίας των πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου αρχικά η καθηγήτρια υπέδειξε τις νότες τονίζοντας κάποια χαρακτηριστικά τους για να τα θυμούνται οι μαθητές πιο εύκολα (π.χ. η ντο βρίσκεται πριν από τα 2 μαύρα πλήκτρα, η ρε βρίσκεται ανάμεσα στα 2 μαύρα πλήκτρα, η φα βρίσκεται πριν από τα 3 μαύρα πλήκτρα). Στη συνέχεια οι μαθητές καλούνταν να υποδείξουν και να πατήσουν τις νότες που ζητούσε η καθηγήτρια σε όλη την έκταση του πιάνου.

Στόχος	Δραστηριότητα
Αντίληψη και διάκριση των εννοιών χαμηλά - ψηλά στη μουσική	Για την αντίληψη και τη διάκριση των εννοιών χαμηλά και ψηλά έγινε μία πρώτη εισαγωγή με 2 ειδών δραστηριότητες. Οπτικοακουστικές: πάνω στο πιάνο η καθηγήτρια παίζει ψηλές και χαμηλές νότες εξηγώντας κάθε φορά τι είναι η κάθε μία, ενώ συγχρόνως ο μαθητής παρατηρεί. Στη συνέχεια δίνει εντολές στο μαθητή να παίζει και εκείνος με τη σειρά του, άλλοτε χαμηλές και άλλοτε ψηλές νότες. Ακουστικές: Ο καθηγητής παίζει την ίδια νότα μία φορά χαμηλά και μία ψηλά και ο μαθητής με κλειστά τα μάτια προσπαθεί να μαντέψει αν η νότα βρίσκεται χαμηλά ή ψηλά.
Μίμηση ρυθμικών μοτίβων και δημιουργία ρυθμικών μοτίβων με χτύπημα των χεριών	Για την κατάκτηση της μίμησης ρυθμικών μοτίβων αλλά και τη δημιουργία τους αρχικά έγινε από τους μαθητές ακρόαση του μουσικού κομματιού “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven από cd (με εκτέλεση ορχήστρας). Κατά τη δεύτερη ακρόαση ο καθηγητής ξεκινά να κάνει 1 σειρά απλών ρυθμικών κινήσεων συγχρονισμένες με το κομμάτι και στη συνέχεια ο μαθητής καλείται να τις μιμηθεί. Έτσι θα δοθεί προσοχή στο ρυθμό αλλά και το ρυθμικό αισθητήριο του μαθητή καθώς και στην ικανότητά του να κρατάει σταθερό παλμό. Στη συνέχεια και ο μαθητής θα κληθεί να βρει δικά του ρυθμικά μοτίβα που να είναι σε συγχρονισμό με το μουσικό κομμάτι τα οποία θα επαναλαμβάνει και ο καθηγητής για να υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ τους.
Ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού	Για την κατάκτηση της ρυθμικής συνοδείας πραγματοποιήθηκε η εκτέλεση του κομματιού “Ύμνος στη χαρά” στο πιάνο από τον καθηγητή. Την πρώτη φορά ο μαθητής μόνο το ακούει. Την δεύτερη καλείται να συνοδεύει το μουσικό κομμάτι καθώς το εκτελεί ο καθηγητής, πατώντας 1 συγκεκριμένη νότα του πιάνου με σταθερό ρυθμό συγχρονισμένο με το ρυθμό εκτέλεσης του κομματιού από τον καθηγητή.
Εκμάθηση του ρυθμού 4/4.	Για την κατανόηση του ρυθμού 4/4 γίνεται από τον καθηγητή μία μικρή εισαγωγή πρώτα χτυπώντας με παλαμάκια το ρυθμό 4/4 και στη συνέχεια ακούγοντας ξανά το κομμάτι της προηγούμενης δραστηριότητας που έχει αυτό το ρυθμό.

Πίνακας 3

Δεύτερο Μάθημα: στόχοι και δραστηριότητες

Στόχος	Δραστηριότητα
Εκμάθηση νοτών κλίμακας με κινήσεις χεριών - ανέβασμα κλίμακας	Για την εκμάθηση νοτών με κινήσεις (σύμβολα του χεριού) ακολουθήθηκε η πρόταση του Zoldan Kodály όπως περιγράφεται από τον Choksy. Στην αρχή του μαθήματος έγινε επανάληψη των κινήσεων μόνο στο ανέβασμα όπως τα είχε διδαχθεί ο μαθητής στο προηγούμενο μάθημα. Ο μαθητής συγχρόνως με τις κινήσεις τραγουδάει με τη βοήθεια της καθηγήτριας.
Αντίληψη και διάκριση των εννοιών χαμηλά - ψηλά στη μουσική	Για την αντίληψη και τη διάκριση των εννοιών χαμηλά και ψηλά έγινε επανάληψη των 2 δραστηριοτήτων που είχαν πραγματοποιηθεί στο πρώτο μάθημα. 1η δραστηριότητα (Οπτικοακουστική): Στο πιάνο η καθηγήτρια παίζει ψηλές και χαμηλές νότες εξηγώντας κάθε φορά τι είναι η κάθε μία, ενώ συγχρόνως ο μαθητής παρατηρεί. Στη συνέχεια δίνει εντολές στο μαθητή να παίζει και εκείνος με τη σειρά του, άλλοτε χαμηλές και άλλοτε ψηλές νότες. Ακουστικές: Ο καθηγητής παίζει την ίδια νότα μία φορά χαμηλά και μία ψηλά και ο μαθητής με κλειστά τα μάτια προσπαθεί να μαντέψει αν η νότα βρίσκεται χαμηλά ή ψηλά.
Έλεγχος μνήμης ονομασίας πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	Για να γίνει ο έλεγχος της μνήμης και μια επανάληψη της ονομασίας των πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου έγινε η εξής δραστηριότητα: Η καθηγήτρια ονομάζει κάποια νότα και ο μαθητής παίζει τη νότα αυτή σε όλη την έκταση του πιάνου.
Κατάκτηση λεπτής κινητικότητας	Για την κατάκτηση της λεπτής κινητικότητας οι μαθητές πραγματοποίησαν κάποιες ασκήσεις λεπτής κινητικότητας (όπως π.χ. πάτημα των δακτύλων και των 2 χεριών πάνω στο πόδι σαν να παίζει ο μαθητής πιάνο, κινητικός συντονισμός δεξιού χεριού με το αριστερό πόδι και αριστερού χεριού με το δεξί πόδι και συνεχόμενες εναλλαγές τους). Γενικά γίνεται επανάληψη της δραστηριότητας που πραγματοποιήθηκε στο πρώτο μάθημα. Ο καθηγητής επιμένει στην δραστηριότητα αν ο μαθητής δυσκολεύεται στο συντονισμό.

Στόχος	Δραστηριότητα
Μίμηση ρυθμικών μοτίβων και δημιουργία ρυθμικών μοτίβων στο πιάνο	Για τη μίμηση ρυθμικών μοτίβων έγινε η εξής δραστηριότητα: Ο καθηγητής ζητώντας από τον μαθητή να ακούει προσεκτικά, δημιουργεί ρυθμικά μοτίβα στο πιάνο πάνω σε μία σταθερή νότα σε ρυθμό 4/4 (εφόσον έχει γίνει μία πρώτη εισαγωγή στο ρυθμό αυτό) τονίζοντας έντονα στο 1 κάθε φορά. Στη συνέχεια ο μαθητής καλείται να επαναλάβει το ρυθμικό αυτό μοτίβο. Μόλις το κατορθώνει ο καθηγητής συνεχίζει παίζοντας και άλλα ρυθμικά μοτίβα σε 4/4 ζητώντας και πάλι από τον μαθητή να τα επαναλάβει. Για τη δημιουργία ρυθμικών μοτίβων αλλάζει ο ρόλος καθηγητή - μαθητή και ο μαθητής είναι αυτός που προσπαθεί να δημιουργήσει δικά του ρυθμικά μοτίβα και ο καθηγητής να τα επαναλάβει.
Ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού με εκτέλεση ενός εύκολου ρυθμικού μοτίβου	Για τη ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού, εφόσον ήταν η πρώτη επαφή του μαθητή με οργανωμένο παίξιμο μουσικού κομματιού πάνω στο πιάνο, επιλέχθηκε να γίνει η εκτέλεση ενός εύκολου ρυθμικού μοτίβου ενώ η καθηγήτρια έπαιξε 1 κομμάτι που ταίριαζε αρμονικά με το μοτίβο του μαθητή. Η δραστηριότητα περιγράφεται μετά τον πίνακα.
Διάκριση και κατανόηση του ρυθμού 4/4	Για τη διάκριση και κατανόηση του ρυθμού 4/4 έγινε η εξής δραστηριότητα: ακρόαση του μουσικού κομματιού “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven (όπως και στο προηγούμενο μάθημα) χτυπώντας παλαμάκια στο ρυθμό 4/4 και τονίζοντας περισσότερο τον πρώτο χτύπο. Αρχικά συμμετέχει και ο καθηγητής για να βοηθήσει το μαθητή. Στη συνέχεια ο καθηγητής σταματάει και ο μαθητής μόνος του χτυπάει παλαμάκια στο ρυθμό. Η καθηγήτρια επενέβει μόνο όταν ο μαθητής μπερδεύεται ή δυσκολεύεται.
Μουσική εκτέλεση στο πιάνο	Για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο χωρίς παρτιτούρα χρησιμοποιήθηκε το μουσικό κομμάτι “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven και πραγματοποιήθηκαν 5 δραστηριότητες οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά μετά τον πίνακα.

Αναλυτική περιγραφή της δραστηριότητας για το στόχο της ρυθμικής συνοδείας: Για τη ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού, εφόσον ήταν η πρώτη επαφή του μαθητή με οργανωμένο παίξιμο μουσικού κομματιού πάνω στο πιάνο, επιλέχθηκε να γίνει η εκτέλεση ενός εύκολου ρυθμικού μοτίβου. Αρχικά έγινε από το μαθητή η εκμάθηση του ρυθμικού μοτίβου το οποίο αποτελείται από 3 νότες (ρε-σολ-ντο). Ο μαθητής παίζει και με τα 2 του χέρια (χρησιμοποιώντας τους δείκτες) πατώντας εναλλάξ τις 3 νότες (ρε με το δεξί, σολ με

το αριστερό, ντο με το δεξί, σολ με το αριστερό). Δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη διατήρηση σταθερού ρυθμού. Μόλις ο μαθητής επαναλάβει αρκετές φορές το ρυθμικό μοτίβο και αρχίζει να το παίζει με σταθερό ρυθμό και χωρίς να κάνει λάθος τις νότες, το μοτίβο μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε ρυθμική συνοδεία σε ένα μουσικό κομμάτι ως εξής: Ο μαθητής παίζει με σταθερό ρυθμό τις νότες ρε-σολ-ντο-σολ στο δεξιό μέρος του πιάνου (ψηλές νότες) συνοδεύοντας την καθηγήτρια η οποία παίζει 1 μουσικό κομμάτι (στο αριστερό μέρος του πιάνου, στις χαμηλές νότες) το οποίο ταιριάζει αρμονικά με τις νότες που παίζει ο μαθητής.

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για τον στόχο της μουσικής εκτέλεσης: Για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο χωρίς παρτιτούρα πραγματοποιήθηκαν οι εξής δραστηριότητες: α) Εκμάθηση και μουσική εκτέλεση του ρυθμικού μοτίβου όπως περιγράφηκε σε παραπάνω στόχο β) ακρόαση του μουσικού κομματιού “ Ύμνος της χαράς” του Ludwig van Beethoven από cd (ορχηστρική εκτέλεση). Η καθηγήτρια ζήτησε από το μαθητή να ακούσει προσεκτικά το κομμάτι και συγχρόνως τραγουδούσε παράλληλα τη μουσική γραμμή στο μαθητή. Ο μαθητής έχοντας ήδη ακούσει το κομμάτι και άλλες φορές, το γνώριζε ήδη και έτσι του ζητήθηκε να τραγουδήσει και κείνος τη μελωδική γραμμή. γ) ακρόαση του μουσικού κομματιού στο πιάνο με εκτέλεση από την καθηγήτρια. Η καθηγήτρια μετέφερε τη μελωδική γραμμή του παραπάνω μουσικού κομματιού στο πιάνο. Ζήτησε από τον μαθητή να ακούει προσεκτικά και συγχρόνως να παρατηρεί την καθηγήτρια και συγκεκριμένα τα δάκτυλά της καθώς εκείνη έπαιξε σε επανάληψη 2-3 φορές το μουσικό κομμάτι. δ) Μουσική εκτέλεση από το μαθητή: η καθηγήτρια έδωσε 1 αρχική νότα στο μαθητή (την ίδια από την οποία ξεκίνησε και εκείνη την εκτέλεση του κομματιού) και του ζήτησε να παίζει 1 μικρό μέρος της μελωδίας. Η καθηγήτρια επενέβει μόνο όταν ο μαθητής μπερδευόταν ή δυσκολευόταν. ε) Μουσική εκτέλεση από το μαθητή και την καθηγήτρια μαζί. Μόλις ο μαθητής ολοκλήρωσε τα 8 πρώτα μέτρα της μελωδίας (με τη βοήθεια της καθηγήτριας) έγινε 1 πρώτη προσπάθεια να το παίζουν μαζί. Ο μαθητής έπαιξε τη μελωδία του κομματιού με το δεξί του χέρι στο δεξιό μέρος του πιάνου (ψηλές νότες) και η καθηγήτρια τη συνοδεία με το αριστερό χέρι στο αριστερό μέρος του πιάνου (στις χαμηλές νότες).

Πίνακας 4

Τρίτο Μάθημα: στόχοι και δραστηριότητες

Στόχος	Δραστηριότητα
Εκμάθηση νοτών κλίμακας με κινήσεις χεριών συγχρονισμένες με σωστά τονικά τραγούδι των νοτών - ανέβασμα κλίμακας	Για την εκμάθηση νοτών με κινήσεις (σύμβολα του χεριού) ακολουθήθηκε η πρόταση του Zoldan Kodály όπως περιγράφεται από τον Choksy. Στην αρχή του μαθήματος έγινε επανάληψη των κινήσεων μόνο στο ανέβασμα όπως τα είχε διδαχθεί ο μαθητής στο προηγούμενο μάθημα. Σε αντίθεση με τα 2 προηγούμενα μαθήματα που δόθηκε έμφαση στις κινήσεις των χεριών, στο τρίτο μάθημα η καθηγήτρια αφού εστίασε την προσοχή του μαθητή στο σωστά τονικά τραγούδι των νοτών της κλίμακας. Για να κατορθωθεί αυτό η καθηγήτρια συνόδευε τον μαθητή τραγουδώντας και παίζοντας στο πιάνο.
Έλεγχος μνήμης ονομασίας πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	Για να γίνει ο έλεγχος της μνήμης και μια επανάληψη της ονομασίας των πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου επαναλήφθηκε η δραστηριότητα του προηγούμενου μαθήματος.
Κατάκτηση λεπτής κινητικότητας - Σωστή τοποθέτηση χεριών στο πιάνο	Για την κατάκτηση της λεπτής κινητικότητας έγινε επανάληψη της δραστηριότητας του προηγούμενου μαθήματος (πάτημα δακτύλων και των 2 χεριών πάνω στο πόδι σαν να παίζει ο μαθητής πιάνο). Στη συνέχεια για την κατανόηση της σωστής θέσης των χεριών στο πιάνο επαναλήφθηκε η παραπάνω δραστηριότητα στο πιάνο η οποία περιγράφεται μετά τον πίνακα.
Ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού με εκτέλεση ενός εύκολου ρυθμικού μοτίβου	Για τη ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού έγινε επανάληψη της δραστηριότητας που είχε πραγματοποιηθεί στο προηγούμενο μάθημα με κάποιες προσθήκες και διαφοροποιήσεις. Η περιγραφή βρίσκεται μετά τον πίνακα.
Αντίληψη και διάκριση των εννοιών αργά - γρήγορα στη μουσική	Για την αντίληψη και διάκριση των εννοιών αργά - γρήγορα έγινε επανάληψη της προηγούμενης δραστηριότητας. Ο μαθητής (με τη συνοδεία της καθηγήτριας) έπαιξε το ρυθμικό μοτίβο 3 φορές: την πρώτη φορά σε αργό, τη δεύτερη σε μέτριο και την τρίτη σε γρήγορο ρυθμό.
Μουσική εκτέλεση στο πιάνο	Για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο χωρίς παρτιτούρα χρησιμοποιήθηκε το μουσικό κομμάτι “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven και πραγματοποιήθηκαν 6 δραστηριότητες οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά μετά τον πίνακα.
Εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων (πεντάγραμμο, γραμμές, διαστήματα, κλειδί του σολ, ολόκληρα, μισά, τέταρτα, αρίθμηση δακτύλων)	Για την εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων έγινε 1 εισαγωγή στη θεωρία όπως: α. έννοια του πενταγράμμου, γραμμές, διαστήματα, κλειδί του σολ και β. ολόκληρα, μισά, τέταρτα καθώς και στη σχέση που τα ενώνει. Οι δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν περιγράφονται αναλυτικά μετά τον πίνακα.

Αναλυτική περιγραφή της δραστηριότητας για το στόχο της σωστής θέσης του χεριού πάνω στο πιάνο: Αρχικά η καθηγήτρια εξήγησε τη σωστή θέση του χεριού και των δακτύλων πάνω στο πιάνο (χρησιμοποιώντας παραδείγματα όπως π.χ. το χέρι να είναι στρογγυλό πάνω από το πιάνο να κρατάει 1 μπαλάκι). Στη συνέχεια ο μαθητής (με τη βοήθεια της καθηγήτριας) τοποθέτησε τα χέρια του πάνω στο πιάνο και έπαιξε και με τα 5 δάκτυλα από το ντο ως το σολ ανεβαίνοντας και κατεβαίνοντας (αρχικά με το δεξί χέρι και στη συνέχεια με το αριστερό).

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για τη ρυθμική συνοδεία: Για τη ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού έγινε επανάληψη της δραστηριότητας που είχε πραγματοποιηθεί στο προηγούμενο μάθημα, δηλαδή εκτέλεση του ρυθμικού μοτίβου ρε-σολ-ντο-σολ (στο δεξιό μέρος του πιάνου δηλαδή στις ψηλές νότες) που είχε μάθει στο προηγούμενο μάθημα ο μαθητής με διατήρηση σταθερού ρυθμού και με τη συνοδεία της καθηγήτριας (στο αριστερό μέρος του πιάνου δηλαδή στις χαμηλές νότες). Η καθηγήτρια εξήγησε ότι όταν 1 μουσικό κομμάτι έχει ρυθμό 4/4 (όπως και το συγκεκριμένο) τονίζουμε τον πρώτο από τους τέσσερις χτύπους περισσότερο όταν το εκτελούμε. Στη συνέχεια επαναλήφθηκε η ίδια δραστηριότητα, με τη διαφορά ότι ο μαθητής έπαιξε το ρυθμικό μοτίβο τονίζοντας τον πρώτο χτύπο του ρυθμού 4/4 ενώ τον συνόδευε η καθηγήτρια η οποία έπαιξε 1 μουσικό κομμάτι που ταίριαζε αρμονικά με τις νότες που παίζει ο μαθητής.

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο: Για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο χωρίς παρτιτούρα πραγματοποιήθηκαν οι εξής δραστηριότητες: α) ακρόαση από το μαθητή του μουσικού κομματιού “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven στο πιάνο με εκτέλεση των πρώτων 8 μέτρων από την καθηγήτρια. Η καθηγήτρια ζήτησε από τον μαθητή να ακούει προσεκτικά και συγχρόνως να παρατηρεί την καθηγήτρια και συγκεκριμένα τα δάκτυλά της καθώς εκείνη έπαιξε σε επανάληψη 1-2 φορές το μουσικό κομμάτι όπως και στο προηγούμενο μάθημα. β) Μουσική εκτέλεση από το μαθητή: Ο μαθητής έπαιξε το κομμάτι το οποίο είχε μελετήσει μόνος του στο σπίτι. Δόθηκε έμφαση στη χρήση και των 5 δακτύλων του δεξιού χεριού αν δεν το είχε κάνει ήδη από το προηγούμενο μάθημα και έπαιξε μόνο με το 1 δάκτυλο του χεριού τη μελωδία. γ) Μουσική εκτέλεση από το μαθητή με τη συνοδεία της καθηγήτριας, η οποία παίζει το μέρος του αριστερού χεριού. δ) Εκτέλεση από την καθηγήτρια όλου του μουσικού κομματιού. Για τη βαθύτερη κατανόηση του ρυθμού από το μαθητή που θα τον

βοηθούσε στην εκτέλεση του κομματιού του ζήτησε να χτυπάει με το χέρι του ή με 1 στυλό το ρυθμό, χτυπώντας πιο δυνατά το 1 από το ρυθμό 4/4. ε) Ακρόαση από το μαθητή των υπόλοιπων 8 μέτρων του μουσικού κομματιού με εκτέλεση στο πιάνο από την καθηγήτρια. Η καθηγήτρια ζήτησε από τον μαθητή να ακούει προσεκτικά και συγχρόνως να την παρατηρεί (και συγκεκριμένα τα δάκτυλά της) καθώς εκείνη έπαιξε σε επανάληψη 2-3 φορές το υπόλοιπο μουσικό κομμάτι. στ) Εκμάθηση της μελωδίας των επόμενων 8 μέτρων του μουσικού κομματιού από το μαθητή (μόνο με το δεξί χέρι και με τη χρήση και των 5 δακτύλων). Οι δραστηριότητες δ), ε) και στ) δεν πρόλαβαν να γίνουν στο μάθημα και έτσι προγραμματίστηκαν για το επόμενο μάθημα.

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για την εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων: Αρχικά έγινε 1 εισαγωγή στη θεωρία όπως: α. έννοια του πενταγράμμου, γραμμές, διαστήματα, κλειδί του σολ και β. ολόκληρα, μισά, τέταρτα και στη σχέση που τα ενώνει. Για το α' μέρος χρησιμοποιήθηκαν έτοιμα πεντάγραμμα πάνω στα οποία έγινε η εξήγηση των εννοιών. Ο μαθητής με τη σειρά του ζωγράφισε το κλειδί του σολ αφού του δόθηκε η εξήγηση ότι ξεκινάει από τη 2η γραμμή στην οποία βρίσκεται και η νότα σολ. Για το β' μέρος έγινε μία αντιστοίχιση των μουσικών αξιών με τα κλάσματα στο μάθημα των μαθηματικών. Γενικά το θεωρητικό μέρος έγινε αρκετά γρήγορα μιας και ένας μαθητής αυτής της ηλικίας (όπως και οι συγκεκριμένοι μαθητές) διδάσκονται στο σχολείο όλα τα παραπάνω. Έτσι το θεωρητικό μέρος του μαθήματος λειτούργησε σαν μια επανάληψη και βαθύτερη κατανόηση των σχολικών μουσικών γνώσεων. Τέλος έγινε εκμάθηση της αρίθμησης των δακτύλων (αριστερού και δεξιού χεριού) σύμφωνα με τους δακτυλισμούς που συναντούνται στις πιανιστικές μουσικές παρτιτούρες (1 = αντίχειρας, 2 = δείκτης, 3 = μέσος, 4 = παράμεσος, 5 = μικρός). Η δραστηριότητα που πραγματοποιήθηκε για τη συνειδητοποίηση της παραπάνω γνώσης ήταν η εξής: η καθηγήτρια έλεγε έναν αριθμό από το 1 ως το 5 και ο μαθητής έπρεπε να κινήσει τα αντίστοιχα δάκτυλα και των 2 χεριών συγχρόνως.

Πίνακας 5

Τέταρτο Μάθημα: στόχοι και δραστηριότητες

Στόχος	Δραστηριότητα
Εκμάθηση νοτών κλίμακας με κινήσεις χεριών συγχρονισμένες με σωστά τονικά τραγούδι των νοτών - ανέβασμα και κατέβασμα κλίμακας	Για την εκμάθηση νοτών με κινήσεις (σύμβολα του χεριού) ακολουθήθηκε η πρόταση του Zoldan Kodály όπως περιγράφεται από τον Choksy. Στην αρχή του μαθήματος έγινε επανάληψη των κινήσεων μόνο στο ανέβασμα όπως τα είχε διδαχθεί ο μαθητής στο προηγούμενο μάθημα. Συγχρόνως ο μαθητής τραγουδούσε τις νότες της κλίμακας και όπου έκανε κάποιο τονικό λάθος τον διόρθωνε η καθηγήτρια τραγουδώντας και κείνη παράλληλα. Στη συνέχεια διδάχτηκε το κατέβασμα της κλίμακας με κινήσεις και τραγούδι με τη βοήθεια της καθηγήτριας. Έγινε επανάληψη του κατεβάσματος αρκετές φορές δίνοντας βαρύτητα στο σημείο που δυσκολευόταν ο μαθητής, στις κινήσεις ή στις νότες.
Έλεγχος μνήμης ονομασίας πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	Για να γίνει ο έλεγχος της μνήμης και μια επανάληψη της ονομασίας των πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου πραγματοποιήθηκαν οι εξής δραστηριότητες: α. Η καθηγήτρια έλεγε το όνομα μιας νότας και ο μαθητής έπρεπε να την παίξει σε όλη την έκταση του πιάνου, και β. Η καθηγήτρια πατάει 1 νότα στο πιάνο και ο μαθητής πρέπει να την ονομάσει.
Κατάκτηση λεπτής κινητικότητας - Σωστή τοποθέτηση χεριών στο πιάνο	Για την κατάκτηση της λεπτής κινητικότητας έγινε στο τέταρτο μάθημα επανάληψη της δραστηριότητας των προηγούμενων μαθημάτων (πάτημα δακτύλων και των 2 χεριών πάνω στο πόδι σαν να παίζει ο μαθητής πιάνο, ξεχωριστά το κάθε χέρι και στη συνέχεια μαζί). Στη συνέχεια επαναλήφθηκε η ίδια δραστηριότητα στο πιάνο ως εξής: Η καθηγήτρια ζήτησε από το μαθητή να τοποθετήσει τα χέρια του πάνω στο πιάνο προσέχοντας τη σωστή θέση του χεριού και των δακτύλων του. Στη συνέχεια ο μαθητής έπαιξε και με τα 5 δάκτυλα από το ντο ως το σολ ανεβαίνοντας και κατεβαίνοντας (αρχικά ξεχωριστά τα 2 χέρια και στη συνέχεια μαζί). Δόθηκε έμφαση στο συγχρονισμό των 2 χεριών.

Στόχος	Δραστηριότητα
<p>Ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού με εκτέλεση ενός εύκολου ρυθμικού μοτίβου</p> <p>Αντίληψη και διάκριση των εννοιών αργά - γρήγορα στη μουσική</p>	<p>Για τη ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού έγινε επανάληψη της δραστηριότητας που είχε πραγματοποιηθεί στα προηγούμενα μαθήματα, δηλαδή εκτέλεση του ρυθμικού μοτίβου ρε-σολ-ντο-σολ (στο δεξιό μέρος του πιάνου δηλαδή στις ψηλές νότες) με διατήρηση σταθερού ρυθμού και με τη συνοδεία της καθηγήτριας η οποία έπαιζε 1 μουσικό κομμάτι που ταίριαζε αρμονικά με τις νότες που παίζει ο μαθητής (στο αριστερό μέρος του πιάνου δηλαδή στις χαμηλές νότες). Ο μαθητής εφόσον είχε εξοικειωθεί με το παίξιμο αυτού του μοτίβου από τα προηγούμενα μαθήματα πραγματοποίησε με μεγάλη ευκολία και τις εναλλαγές της δραστηριότητας όπως: α. τονισμός του πρώτου από τους 4 χτύπους (εφόσον το κομμάτι είναι ρυθμού 4/4), β. παίξιμο σε αργό και σε γρήγορο ρυθμό.</p>
<p>Μουσική εκτέλεση στο πιάνο</p>	<p>Για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο χρησιμοποιήθηκε το μουσικό κομμάτι “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven και πραγματοποιήθηκαν 6 δραστηριότητες (κάποιες από τις οποίες δεν είχαν προλάβει να γίνουν στο προηγούμενο μάθημα) οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά μετά τον πίνακα.</p>
<p>Εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων (πεντάγραμμο, γραμμές, διαστήματα, κλειδί του σολ, ολόκληρα, μισά, τέταρτα, αρίθμηση δακτύλων)</p>	<p>Για την εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων έγινε επανάληψη στη θεωρία που είχε διδαχθεί στο προηγούμενο μάθημα και ακολούθησε η εκμάθηση των όγδοων και η σχέση που τα ενώνει με τις υπόλοιπες αξίες. Όπως και στο προηγούμενο μάθημα έγινε μία αντιστοίχιση των μουσικών αξιών με τα κλάσματα στο μάθημα των μαθηματικών.</p>
<p>Ανάγνωση μουσικής παρτιτούρας</p>	<p>Για την ανάγνωση της μουσικής παρτιτούρας ακολουθήθηκε η εξής διαδικασία: α. Έγινε συζήτηση για την αναγκαιότητα τη μουσικής σημειογραφίας, των αξιών των μουσικών φθόγγων και των μουσικών κλειδιών στη μουσική και συγκεκριμένα στην εκμάθηση μουσικών κομματιών στο πιάνο. β. Δόθηκε στους μαθητές η ολοκληρωμένη παρτιτούρα (με αριστερό και δεξί χέρι) του μουσικού κομματιού “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven όπως ακριβώς τους έχει διδαχθεί στα προηγούμενα μαθήματα και έγινε μία πρώτη απόπειρα ανάγνωσής της μέσω κάποιων δραστηριοτήτων που περιγράφονται αναλυτικά μετά τον πίνακα.</p>

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο: Για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο χωρίς παρτιτούρα πραγματοποιήθηκαν οι εξής δραστηριότητες, οι οποίες δεν πρόλαβαν να γίνουν στο προηγούμενο μάθημα: α) Μουσική

εκτέλεση των 8 πρώτων μέτρων του κομματιού “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven στο πιάνο από το μαθητή μόνο με το δεξί χέρι: Ο μαθητής έπαιξε το κομμάτι το οποίο είχε προηγουμένως μελετήσει πριν το μάθημα στο σπίτι του και έγιναν οι απαραίτητες διορθώσεις. Καθώς ο μαθητής παίζει για δεύτερη φορά το κομμάτι η καθηγήτρια τραγουδάει τις νότες της μελωδίας που παίζει ο μαθητής, β) Μουσική εκτέλεση του ίδιου κομματιού από το μαθητή με τη συνοδεία της καθηγήτριας, η οποία έπαιξε το μέρος του αριστερού χεριού, γ) Ακρόαση από το μαθητή των υπόλοιπων 8 μέτρων του μουσικού κομματιού με εκτέλεση στο πιάνο από την καθηγήτρια. Η καθηγήτρια ζήτησε από τον μαθητή να ακούει προσεκτικά και συγχρόνως να την παρατηρεί (και συγκεκριμένα τα δάκτυλά της) καθώς εκείνη έπαιξε σε επανάληψη 2-3 φορές το υπόλοιπο μουσικό κομμάτι, δ) Εκμάθηση της μελωδίας των επόμενων 8 μέτρων του μουσικού κομματιού από το μαθητή (μόνο με το δεξί χέρι και με τη χρήση και των 5 δακτύλων), ε) Μουσική εκτέλεση από το μαθητή των υπόλοιπων 8 μέτρων με τη συνοδεία της καθηγήτριας, η οποία παίζει το μέρος του αριστερού χεριού, στ) Μουσική εκτέλεση από την καθηγήτρια όλου του μουσικού κομματιού. Για τη βαθύτερη κατανόηση του ρυθμού, η καθηγήτρια ζήτησε από το μαθητή να χτυπάει με το χέρι του ή με 1 στυλό το ρυθμό, χτυπώντας πιο δυνατά το 1 από το ρυθμό 4/4.

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για την εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων: Έγινε επανάληψη στη θεωρία που είχε διδαχθεί στο προηγούμενο μάθημα όπως: α. έννοια του πενταγράμμου, γραμμές, διαστήματα, κλειδί του σολ και β. ολόκληρα, μισά, τέταρτα και στη σχέση που τα ενώνει. Ακολούθησε η εκμάθηση των όγδοων και η σχέση που τα ενώνει με τις υπόλοιπες αξίες. Όπως και στο προηγούμενο μάθημα έγινε μία αντιστοίχιση των μουσικών αξιών με τα κλάσματα στο μάθημα των μαθηματικών. Τέλος έγινε η εκμάθηση της ονομασίας των νοτών πάνω στις γραμμές και μέσα στα διαστήματα. Χρησιμοποιήθηκε πεντάγραμμο με μεγαλύτερα διαστήματα για τις νότες κυρίως για το μαθητή με δυσλεξία. Και πάλι το θεωρητικό μέρος έγινε αρκετά γρήγορα μιας και οι μαθητές τα είχαν διδαχθεί ήδη στο σχολείο και έτσι το θεωρητικό μέρος του μαθήματος λειτούργησε σαν μια επανάληψη και βαθύτερη κατανόηση των σχολικών μουσικών γνώσεων. Τέλος έγινε επανάληψη της αρίθμησης των δακτύλων (αριστερού και δεξιού χεριού) σύμφωνα με τους δακτυλισμούς που συναντούνται στις πιανιστικές μουσικές παρτιτούρες. Συγχρόνως έγινε επανάληψη και της δραστηριότητας

του προηγούμενου μαθήματος για τους δακτυλισμούς: η καθηγήτρια έλεγε έναν αριθμό από το 1 ως το 5 και ο μαθητής έπρεπε να κινήσει τα αντίστοιχα δάκτυλα και των 2 χεριών συγχρόνως.

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για την ανάγνωση της μουσικής παρτιτούρας:

Ακολουθήθηκε η εξής διαδικασία: α. Έγινε συζήτηση για την αναγκαιότητα τη μουσικής σημειογραφίας, των αξιών των μουσικών φθόγγων και των μουσικών κλειδιών στη μουσική και συγκεκριμένα στην εκμάθηση μουσικών κομματιών στο πιάνο. β. Δόθηκε στους μαθητές η ολοκληρωμένη παρτιτούρα (με αριστερό και δεξί χέρι) του μουσικού κομματιού “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven όπως ακριβώς τους έχει διδαχθεί στα προηγούμενα μαθήματα και έγινε μία πρώτη απόπειρα ανάγνωσης της ως εξής: 1. Αρχικά η καθηγήτρια κοιτώντας την παρτιτούρα έδειχνε και ακολουθούσε τη μελωδική γραμμή (ανεβάσματα και κατεβάσματα των νοτών) του κομματιού, συγχρόνως εξηγώντας που βοηθάει αυτό για την ονομασία των νοτών πάνω στο πιάνο, 2. ο μαθητής διάβασε δυνατά, μία μία τις νότες του κομματιού, 3. ο μαθητής τραγούδησε τις νότες του κομματιού και δ. ο μαθητής έπαιξε τις νότες στο πιάνο διαβάζοντας την παρτιτούρα. Τη συγκεκριμένη παρτιτούρα με το κομμάτι “Ύμνος στη χαρά” που χρησιμοποιήθηκε, είχε γράψει η καθηγήτρια στο πρόγραμμα musescore2, με τη βοήθεια προτύπων που προυπήρχαν στο διαδίκτυο και προσπαθώντας να την απλοποιήσει όσο μπορεί περισσότερο, διατηρώντας την μελωδική γραμμή αλλά και προσπαθώντας να γραφτεί έτσι ώστε οι περισσότερες νότες που θα παίζει ο μαθητής να είναι ανάμεσα στο ντο και το σολ. Συγκεκριμένα η παρτιτούρα του μαθητή με δυσλεξία τυπώθηκε αρκετά αραιή, δηλαδή κάθε γραμμή περιείχε 4 μέτρα ώστε να βοηθηθεί ο μαθητής στην ανάγνωση αλλά και στη μελέτη της. Η συγκεκριμένη παρτιτούρα περιλαμβάνεται στο παράρτημα.

Ο δυσλεκτικός μαθητής αναχώρησε βιαστικά στο τέλος του 4ου μαθήματος γιατί έγραφε διαγώνισμα στο φροντιστήριο των αγγλικών και έπρεπε να φτάσει πιο νωρίς (από τις προηγούμενες φορές) εκεί. Έτσι το 4ο μάθημα δεν ολοκληρώθηκε και κανονίστηκε μία νέα μικρή συνάντηση για να ολοκληρωθεί το μάθημα. Η συγκεκριμένη συνάντηση έγινε πριν από το πέμπτο μάθημα.

Πίνακας 6

Πέμπτο Μάθημα: στόχοι και δραστηριότητες

Από το πέμπτο μάθημα μέχρι και το τελευταίο, οι στόχοι έγιναν πολύ συγκεκριμένοι και παρέμειναν σχεδόν οι ίδιοι για τα 4 τελευταία μαθήματα.

Στόχος	Δραστηριότητα
Εκμάθηση νοτών κλίμακας με κινήσεις χεριών συγχρονισμένες με σωστά τονικά τραγούδι των νοτών - ανέβασμα και κατέβασμα κλίμακας (Επανάληψη)	Για την εκμάθηση νοτών με κινήσεις (σύμβολα του χεριού) ακολουθήθηκε η πρόταση του Zoldan Kodály όπως περιγράφεται από τον Choksy. Έγινε επανάληψη των κινήσεων στο ανέβασμα και στο κατέβασμα όπως τα είχε διδαχθεί ο μαθητής στο προηγούμενο μάθημα ως εξής: α. Ο μαθητής συγχρόνως τραγουδούσε τις νότες της κλίμακας και όπου έκανε κάποιο τονικό λάθος τον διόρθωνε η καθηγήτρια τραγουδώντας και κείνη παράλληλα. β. Ο μαθητής συγχρόνως με τις κινήσεις τραγουδούσε τις νότες της κλίμακας και η καθηγήτρια τον συνόδευε στο πιάνο.
Ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού με εκτέλεση ενός εύκολου ρυθμικού μοτίβου	Για τη ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού έγινε επανάληψη της δραστηριότητας που είχε πραγματοποιηθεί στο προηγούμενο μάθημα, δηλαδή εκτέλεση του ρυθμικού μοτίβου ρε-σολ-ντο-σολ (στο δεξιό μέρος του πιάνου) με διατήρηση σταθερού ρυθμού, τονισμό στον πρώτο από τους τέσσερις χτύπους και με τη συνοδεία της καθηγήτριας η οποία έπαιζε 1 μουσικό κομμάτι που ταίριαζε αρμονικά με τις νότες που παίζει ο μαθητής (στο αριστερό μέρος του πιάνου).
Έλεγχος μνήμης ονομασίας πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	Για να γίνει ο έλεγχος της μνήμης και μια επανάληψη της ονομασίας των πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου πραγματοποιήθηκαν οι δύο δραστηριότητες που είχαν προταθεί στο προηγούμενο μάθημα.
Κατάκτηση λεπτής κινητικότητας - Σωστή τοποθέτηση χεριών στο πιάνο	Για την κατάκτηση της λεπτής κινητικότητας έγινε στο πέμπτο μάθημα επανάληψη της δραστηριότητας των προηγούμενων μαθημάτων (πάτημα δακτύλων και των 2 χεριών πάνω στο πόδι σαν να παίζει ο μαθητής πιάνο, μαζί τα 2 χέρια). Στη συνέχεια επαναλήφθηκε η ίδια δραστηριότητα στο πιάνο η οποία περιγράφεται αναλυτικά μετά τον πίνακα.
Μουσική εκτέλεση στο πιάνο Ανάγνωση μουσικής παρτιτούρας με κατανόηση της χρήσης του ρυθμού σε κάθε κομμάτι	Για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο και την ανάγνωση της μουσικής παρτιτούρας χρησιμοποιήθηκε το μουσικό κομμάτι “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven και πραγματοποιήθηκαν 6 δραστηριότητες που είχαν σχέση και με τους 2 στόχους και οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά μετά τον πίνακα.

Στόχος	Δραστηριότητα
Εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων (πεντάγραμμα, γραμμές, διαστήματα, κλειδί του σολ, ολόκληρα, μισά, τέταρτα, όγδοα, δέκατα έκτα, ρε κάτω από το πεντάγραμμα)	Για την εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων έγινε επανάληψη στη θεωρία που είχε διδαχθεί στο προηγούμενο μάθημα και ακολούθησε η εκμάθηση της νότας ρε κάτω από το πεντάγραμμα, των δεκάτων έκτων και της σχέσης που τα ενώνει με τις υπόλοιπες αξίες. Όπως και στο προηγούμενο μάθημα έγινε μία αντιστοίχιση των μουσικών αξιών με τα κλάσματα στο μάθημα των μαθηματικών. Οι δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν περιγράφονται αναλυτικά μετά τον πίνακα.

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για την κατάκτηση της λεπτής κινητικότητας: στο πέμπτο μάθημα όπως προαναφέρθηκε έγινε επανάληψη της δραστηριότητας των προηγούμενων μαθημάτων (πάτημα δακτύλων και των 2 χεριών πάνω στο πόδι σαν να παίζει ο μαθητής πιάνο, μαζί τα 2 χέρια). Στη συνέχεια επαναλήφθηκε η ίδια δραστηριότητα στο πιάνο ως εξής: Η καθηγήτρια ζήτησε από το μαθητή να τοποθετήσει τα χέρια του πάνω στο πιάνο προσέχοντας τη σωστή θέση του χεριού και των δακτύλων του. Στη συνέχεια ο μαθητής έπαιξε και με τα 5 δάκτυλα από το ντο ως το σολ ανεβαίνοντας και κατεβαίνοντας μαζί τα δύο χέρια. Δόθηκε έμφαση στο συγχρονισμό των 2 χεριών, στη θέση των χεριών πάνω στο πιάνο αλλά και στη σωστή στάση του σώματος όταν ο μαθητής παίζει πιάνο.

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο και την ανάγνωση της μουσικής παρτιτούρας: Οι δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν είναι οι εξής: α) Μουσική εκτέλεση όλου του κομματιού “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven στο πιάνο από το μαθητή μόνο με το δεξί χέρι. Ο μαθητής έπαιξε το κομμάτι το οποίο είχε προηγουμένως μελετήσει πριν το μάθημα στο σπίτι του και γίναν οι απαραίτητες διορθώσεις. β) Μουσική εκτέλεση του ίδιου κομματιού από το μαθητή με τη συνοδεία της καθηγήτριας, η οποία έπαιξε το μέρος του αριστερού χεριού, γ) Ανάγνωση και τραγούδι των νοτών όλης της μελωδίας του δεξιού χεριού(στο κλειδί του σολ) από την παρτιτούρα. δ) Παίξιμο όλου του κομματιού από την καθηγήτρια και με τα 2 χέρια. Η καθηγήτρια ζήτησε από τον μαθητή να ακούει προσεκτικά και συγχρόνως να την

παρατηρεί (και συγκεκριμένα τα δάκτυλά της) καθώς εκείνη έπαιξε σε επανάληψη 2-3 φορές όλο το κομμάτι, ε) Εκμάθηση των νοτών του αριστερού χεριού (πρώτα 8 μέτρα) και εκτέλεσή τους, στ) Εκτέλεση των 8 πρώτων μέτρων με ταυτόχρονο παίξιμο και των 2 χεριών.

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για την εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων: Έγινε επανάληψη στη θεωρία που είχε διδαχθεί στο προηγούμενο μάθημα όπως: α. έννοια του πενταγράμμου, γραμμές, διαστήματα, κλειδί του σολ, β. ολόκληρα, μισά, τέταρτα, όγδοα και στη σχέση που τα ενώνει και γ. ονομασία των νοτών πάνω στις γραμμές και μέσα στα διαστήματα. Ακολούθησε η εκμάθηση της νότας ρε κάτω από το πεντάγραμμο, των δεκάτων έκτων και της σχέσης που τα ενώνει με τις υπόλοιπες αξίες. Όπως και στο προηγούμενο μάθημα έγινε μία αντιστοίχιση των μουσικών αξιών με τα κλάσματα στο μάθημα των μαθηματικών. Χρησιμοποιήθηκε πεντάγραμμο με μεγαλύτερα διαστήματα για τις νότες κυρίως για το μαθητή με δυσλεξία. Και πάλι το θεωρητικό μέρος έγινε αρκετά γρήγορα μιας και οι μαθητές τα είχαν διδαχθεί ήδη στο σχολείο και έτσι το θεωρητικό μέρος του μαθήματος λειτούργησε σαν μια επανάληψη και βαθύτερη κατανόηση των σχολικών μουσικών γνώσεων. Τέλος έγινε επεξήγηση από την καθηγήτρια της θέσης του ρυθμού (στο συγκεκριμένο μουσικό κομμάτι που μελετά ο μαθητής, του ρυθμού 4/4) στην αρχή του κομματιού, καθώς και της σχέσης του ρυθμού με το άθροισμα των αξιών των νοτών όλων των μέτρων του μουσικού κομματιού. Συγχρόνως έγινε ταυτόχρονη παρατήρηση πάνω στο κομμάτι με άθροισμα των αξιών κάθε μέτρου.

Πίνακας 7

Έκτο Μάθημα: στόχοι και δραστηριότητες

Στόχος	Δραστηριότητα
Εκμάθηση νοτών κλίμακας με κινήσεις χεριών συγχρονισμένες με σωστά τονικά τραγούδι των νοτών - ανέβασμα και κατέβασμα κλίμακας (Επανάληψη)	Για την εκμάθηση νοτών με κινήσεις (σύμβολα του χεριού) ακολουθήθηκε η πρόταση του Zoldan Kodály όπως περιγράφεται από τον Choksy. Πραγματοποιήθηκαν οι δύο δραστηριότητες του προηγούμενου μαθήματος, μέσω των οποίων έγινε επανάληψη των κινήσεων στο ανέβασμα και στο κατέβασμα όπως τα είχε διδαχθεί ο μαθητής στα προηγούμενα μαθήματα.
Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	Για να γίνει ο έλεγχος της μνήμης και μια επανάληψη της ονομασίας των πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου πραγματοποιήθηκαν οι δύο δραστηριότητες που είχαν προταθεί στο προηγούμενο μάθημα.
Κατάκτηση λεπτής κινητικότητας - Σωστή τοποθέτηση χεριών στο πιάνο	Για την κατάκτηση της λεπτής κινητικότητας έγινε στο έκτο μάθημα επανάληψη της δραστηριότητας των προηγούμενων μαθημάτων: ο μαθητής έπαιξε από το ντο ως το σολ ανεβαίνοντας και κατεβαίνοντας συγχρόνως με τα δύο χέρια. Δόθηκε έμφαση στο συγχρονισμό των 2 χεριών, στη σωστή θέση των χεριών πάνω στο πιάνο αλλά και στη σωστή στάση του σώματος όταν ο μαθητής παίζει πιάνο.
Αντίληψη και διάκριση των εννοιών σιγά (piano) - δυνατά (forte) στη μουσική	Για την αντίληψη και διάκριση των εννοιών σιγανά (piano) - δυνατά (forte) έγινε επανάληψη της προηγούμενης δραστηριότητας. Αφού προηγήθηκε μία μικρή εισαγωγή στις δυναμικές της μουσικής και τα σύμβολά τους, ο μαθητής (με τη συνοδεία της καθηγήτριας) έπαιξε το ρυθμικό μοτίβο 2 φορές ακόμα: την πρώτη φορά σιγά (piano) και τη δεύτερη δυνατά (forte). Η καθηγήτρια συγχρόνως έπαιξε με τις ίδιες δυναμικές το μέρος της.
Ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού με εκτέλεση ρυθμικού μοτίβου	Για τη ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού έγινε επανάληψη της δραστηριότητας που είχε πραγματοποιηθεί στο προηγούμενο μάθημα, δηλαδή εκτέλεση του ρυθμικού μοτίβου ρε-σολ-ντο-σολ (στο δεξιό μέρος του πιάνου) με διατήρηση σταθερού ρυθμού, τονισμό στον πρώτο από τους τέσσερις χτύπους και με τη συνοδεία της καθηγήτριας η οποία έπαιξε 1 μουσικό κομμάτι που ταίριαζε αρμονικά με τις νότες που παίζει ο μαθητής (στο αριστερό μέρος του πιάνου).

Στόχος	Δραστηριότητα
Μουσική εκτέλεση στο πιάνο Ανάγνωση μουσικής παρτιτούρας	Για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο και την ανάγνωση της μουσικής παρτιτούρας χρησιμοποιήθηκε το μουσικό κομμάτι “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven αλλά και το χριστουγεννιάτικο τραγούδι “Τρίγωνα κάλαντα” και πραγματοποιήθηκαν 7 δραστηριότητες που είχαν σχέση και με τους 2 στόχους και οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά μετά τον πίνακα.
Εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων (πεντάγραμμο, γραμμές, διαστήματα, κλειδί του σολ, ολόκληρα, μισά, τέταρτα, όγδοα, δέκατα έκτα, τριακοστά δεύτερα, ρε και ντο κάτω από το πεντάγραμμο)	Για την εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων έγινε επανάληψη στη θεωρία που είχε διδαχθεί στο προηγούμενο μάθημα και ακολούθησε η εκμάθηση της νότας ντο κάτω από το πεντάγραμμο, των τριακοστών δευτέρων και της σχέσης που τα ενώνει με τις υπόλοιπες αξίες. Όπως και στο προηγούμενο μάθημα έγινε μία αντιστοίχιση των μουσικών αξιών με τα κλάσματα στο μάθημα των μαθηματικών. Οι δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν περιγράφονται αναλυτικά μετά τον πίνακα.

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο και την ανάγνωση της μουσικής παρτιτούρας: Οι δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν είναι οι εξής: α) Μουσική εκτέλεση των πρώτων 8 μέτρων του κομματιού “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven στο πιάνο από το μαθητή και με τα δύο χέρια όπου διορθώθηκαν τυχόν λάθη. β) Μουσική εκτέλεση του υπόλοιπου κομματιού από το μαθητή μόνο με το δεξί χέρι. γ) Ανάγνωση και τραγούδι των νοτών όλης της μελωδίας του δεξιού χεριού (στο κλειδί του σολ) από την παρτιτούρα εφόσον το αριστερό χέρι είναι γραμμένο στο κλειδί του φα που δεν είχε διδαχθεί ακόμα. δ) Παίξιμο όλου του κομματιού από την καθηγήτρια και με τα 2 χέρια. Η καθηγήτρια ζήτησε από τον μαθητή να ακούει προσεκτικά και συγχρόνως να την παρατηρεί (και συγκεκριμένα τα δάκτυλά της) καθώς εκείνη έπαιξε σε επανάληψη 2-3 φορές όλο το κομμάτι. ε) Εκμάθηση των νοτών του αριστερού χεριού (υπόλοιπα 8 μέτρα) και εκτέλεσή τους. στ) Εκτέλεση των 8 τελευταίων μέτρων και με τα δύο χέρια μαζί. ζ) Η καθηγήτρια αφού ρώτησε το μαθητή αν γνωρίζει το τραγούδι “Τρίγωνα κάλαντα” έδωσε ως αρχική νότα, τη νότα μι στο μαθητή, και του ζήτησε να προσπαθήσει να βρει τις νότες από το χριστουγεννιάτικο τραγούδι “Τρίγωνα κάλαντα” μόνο με το δεξί χέρι.

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για την εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων: Έγινε επανάληψη στη θεωρία που είχε διδαχθεί στο προηγούμενο μάθημα όπως: α. έννοια του πενταγράμμου, γραμμές, διαστήματα, κλειδί του σολ, β. ολόκληρα, μισά, τέταρτα, όγδοα, δέκατα έκτα και στη σχέση που τα ενώνει και γ. ονομασία των νοτών πάνω στις γραμμές και μέσα στα διαστήματα και της ρε κάτω από το πεντάγραμμο. Ακολούθησε η εκμάθηση της νότας ντο κάτω από το πεντάγραμμο, ο εντοπισμός της στην παρτιτούρα, των τριακοστών δευτέρων και της σχέσης που τα ενώνει με τις υπόλοιπες αξίες. Όπως και στο προηγούμενο μάθημα έγινε μία αντιστοίχιση των μουσικών αξιών με τα κλάσματα στο μάθημα των μαθηματικών. Χρησιμοποιήθηκε πεντάγραμμο με μεγαλύτερα διαστήματα για τις νότες κυρίως για το μαθητή με δυσλεξία. Και πάλι το θεωρητικό μέρος έγινε αρκετά γρήγορα μιας και οι μαθητές τα είχαν διδαχθεί ήδη στο σχολείο και έτσι το θεωρητικό μέρος του μαθήματος λειτούργησε σαν μια επανάληψη και βαθύτερη κατανόηση των σχολικών μουσικών γνώσεων. Τέλος έγινε επανάληψη της χρήσης του ρυθμού (στο συγκεκριμένο μουσικό κομμάτι που μελετά ο μαθητής, του ρυθμού 4/4) και της θέσης στην αρχή του κομματιού, καθώς και της σχέσης του ρυθμού με το άθροισμα των αξιών των νοτών όλων των μέτρων του μουσικού κομματιού. Συγχρόνως ο μαθητής άθροισε τις αξίες κάθε μέτρου του κομματιού με άθροισμα των αξιών κάθε μέτρου μέχρι να φτάσει στην παρατήρηση ότι κάθε μέτρο περιλαμβάνει νότες συνολικής αξίας 4/4 που είναι και ο ρυθμός του συγκεκριμένου κομματιού.

Πίνακας 8

Έβδομο Μάθημα: στόχοι και δραστηριότητες

Στόχος	Δραστηριότητα
Εκμάθηση νοτών κλίμακας με κινήσεις χεριών συγχρονισμένες με σωστά τονικά τραγούδι των νοτών - ανέβασμα και κατέβασμα κλίμακας (Επανάληψη)	Για την εκμάθηση νοτών με κινήσεις (σύμβολα του χεριού) ακολουθήθηκε η πρόταση του Zoldan Kodály όπως περιγράφεται από τον Choksy. Πραγματοποιήθηκαν οι δύο δραστηριότητες του προηγούμενου μαθήματος, μέσω των οποίων έγινε επανάληψη των κινήσεων στο ανέβασμα και στο κατέβασμα όπως τα είχε διδαχθεί ο μαθητής στα προηγούμενα μαθήματα.
Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	Για να γίνει ο έλεγχος της μνήμης και μια επανάληψη της ονομασίας των πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου πραγματοποιήθηκαν οι δύο δραστηριότητες που είχαν πραγματοποιηθεί στα 2 προηγούμενα μαθήματα.
Κατάκτηση λεπτής κινητικότητας - Σωστή τοποθέτηση χεριών στο πιάνο	Για την κατάκτηση της λεπτής κινητικότητας έγινε στο έβδομο μάθημα επανάληψη της δραστηριότητας των προηγούμενων μαθημάτων: ο μαθητής έπαιξε από το ντο ως το σολ ανεβαίνοντας και κατεβαίνοντας συγχρόνως με τα δύο χέρια. Δόθηκε έμφαση στο συγχρονισμό των 2 χεριών, στη σωστή θέση των χεριών πάνω στο πιάνο αλλά και στη σωστή στάση του σώματος όταν ο μαθητής παίζει πιάνο.
Ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού με εκτέλεση ρυθμικού μοτίβου	Για τη ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού έγινε επανάληψη της δραστηριότητας που είχε πραγματοποιηθεί στο προηγούμενο μάθημα, δηλαδή εκτέλεση του ρυθμικού μοτίβου ρε-σολ-ντο-σολ (στο δεξιό μέρος του πιάνου) με διατήρηση σταθερού ρυθμού, τονισμό στον πρώτο από τους τέσσερις χτύπους και με τη συνοδεία της καθηγήτριας η οποία έπαιξε 1 μουσικό κομμάτι που ταίριαζε αρμονικά με τις νότες που παίζει ο μαθητής (στο αριστερό μέρος του πιάνου).
Αντίληψη και διάκριση των ρυθμών και δυναμικών στη μουσική	Για την αντίληψη και διάκριση των ρυθμών και δυναμικών στη μουσική των εννοιών έγινε επανάληψη της προηγούμενης δραστηριότητας. Αφού προηγήθηκε μία μικρή επανάληψη στα σύμβολα p (piano) και f (forte), ο μαθητής (με τη συνοδεία της καθηγήτριας) έπαιξε το ρυθμικό μοτίβο 4 φορές ακόμα: την πρώτη φορά σιγά (piano), τη δεύτερη δυνατά (forte), την τρίτη αργά και την τέταρτη γρήγορα. Η καθηγήτρια συγχρόνως έπαιξε με τον ίδιο ρυθμό και τις ίδιες δυναμικές το μέρος της.

Στόχος	Δραστηριότητα
Μουσική εκτέλεση στο πιάνο Ανάγνωση μουσικής παρτιτούρας	Για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο και την ανάγνωση της μουσικής παρτιτούρας χρησιμοποιήθηκε το μουσικό κομμάτι “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven καθώς και το χριστουγεννιάτικο τραγούδι “Τρίγωνα κάλαντα” και πραγματοποιήθηκαν 6 δραστηριότητες που είχαν σχέση και με τους 2 στόχους και οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά μετά τον πίνακα.
Εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων (πεντάγραμμο, νότες στις γραμμές και στα διαστήματα, κλειδί του σολ και φα, ολόκληρα, μισά, τέταρτα, όγδοα, δέκατα έκτα, τριακοστά δεύτερα, εξηκοστά τέταρτα, ρε-ντο κάτω από το πεντάγραμμο)	Για την εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων έγινε επανάληψη στη θεωρία που είχε διδαχθεί στο προηγούμενο μάθημα και ακολούθησε η εκμάθηση των εξηκοστών τετάρτων, της σχέσης που τα ενώνει με τις υπόλοιπες αξίες και έγινε αναφορά στο κλειδί του φα και στην αναγκαιότητα ύπαρξης πολλών μουσικών κλειδιών. Οι δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν περιγράφονται αναλυτικά μετά τον πίνακα.

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο και την ανάγνωση της μουσικής παρτιτούρας: Πραγματοποιήθηκαν οι εξής δραστηριότητες: α) Μουσική εκτέλεση μέσα από την παρτιτούρα της μελωδίας (δεξί χέρι) του κομματιού “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven στο πιάνο από το μαθητή όπου διορθώθηκαν τυχόν λάθη. β) Μουσική εκτέλεση όλου του κομματιού από το μαθητή απ’ έξω και με τα 2 χέρια. γ) Ο μαθητής με τη βοήθεια της καθηγήτριας έπαιξε τις νότες της μελωδίας από το χριστουγεννιάτικο τραγούδι “Τρίγωνα κάλαντα” μόνο με το δεξί χέρι. δ) Μουσική ανάγνωση 2 φορές των νοτών από την παρτιτούρα την οποία είχε ετοιμάσει η καθηγήτρια: την πρώτη φορά θα τις διαβάσει προφορικά από την παρτιτούρα ενώ τη δεύτερη θα προσπαθεί συγχρόνως να τις παίζει στο πιάνο. ε) Εκμάθηση των 8 πρώτων μέτρων του αριστερού χεριού απ’ έξω. στ) Εκτέλεση των πρώτων 8 μέτρων του κομματιού με τα 2 χέρια μαζί. Την συγκεκριμένη παρτιτούρα που χρησιμοποιήθηκε έγραψε η καθηγήτρια στο πρόγραμμα musescore2, με τη βοήθεια προτύπων που προϋπήρχαν σε μουσικά βιβλία. Προσπάθησε να την απλοποιήσει έτσι ώστε να μπορεί να παίζει το κομμάτι ένας αρχάριος μαθητής, διατηρώντας την μελωδική γραμμή αλλά και προσπαθώντας να τη γράψει έτσι ώστε οι περισσότερες νότες που θα παίζει ο μαθητής και με το δεξί αλλά και με το αριστερό χέρι να είναι ανάμεσα στο ντο και το σολ. Η παρτιτούρα τυπώθηκε αρκετά αραιή, δηλαδή κάθε γραμμή περιέχει 4 μέτρα ώστε να βοηθηθεί ο μαθητής με τη δυσλεξία στην ανάγνωση αλλά και στη μελέτη της.

Αναλυτική περιγραφή των δραστηριοτήτων για την εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων: Έγινε επανάληψη στη θεωρία που είχε διδαχθεί στο προηγούμενο μάθημα όπως: α. έννοια του πενταγράμμου, γραμμές, διαστήματα, κλειδί του σολ, β. ολόκληρα, μισά, τέταρτα, όγδοα, δέκατα έκτα, τριακοστά δεύτερα και στη σχέση που τα ενώνει και γ. ονομασία των νοτών πάνω στις γραμμές και μέσα στα διαστήματα και της ρε και ντο κάτω από το πεντάγραμμο. Ακολούθησε η εκμάθηση των εξηκοστών τετάρτων και της σχέσης που τα ενώνει με τις υπόλοιπες αξίες και έγινε αναφορά στο κλειδί του φα και στην αναγκαιότητα ύπαρξης πολλών μουσικών κλειδιών. Χρησιμοποιήθηκε πεντάγραμμο με μεγαλύτερα διαστήματα για τις νότες κυρίως για το μαθητή με δυσλεξία. Το θεωρητικό μέρος έγινε αρκετά γρήγορα μιας και οι μαθητές το είχαν διδαχθεί ήδη στο σχολείο και λειτούργησε σαν μια επανάληψη και βαθύτερη κατανόηση των σχολικών μουσικών γνώσεων. Τέλος έγινε επανάληψη της χρήσης του ρυθμού και της θέσης στην αρχή του κομματιού, καθώς και της σχέσης του ρυθμού με το άθροισμα των αξιών των νοτών όλων των μέτρων του μουσικού κομματιού. Συγχρόνως ο μαθητής άθροισε τις αξίες των νοτών κάθε μέτρου στο κομμάτι “Τρίγωνα κάλαντα” μέχρι που έφτασε στην παρατήρηση ότι κάθε μέτρο περιλαμβάνει νότες συνολικής αξίας 4/4 που είναι και ο ρυθμός του συγκεκριμένου κομματιού.

Πίνακας 9

Όγδοο Μάθημα: στόχοι και δραστηριότητες

Στόχος	Δραστηριότητα
Εκμάθηση νοτών κλίμακας με κινήσεις χεριών συγχρονισμένες με σωστά τονικά τραγούδι των νοτών - ανέβασμα και κατέβασμα κλίμακας	Για την εκμάθηση νοτών με κινήσεις (σύμβολα του χεριού) ακολουθήθηκε η πρόταση του Zoldan Kodály όπως περιγράφεται από τον Choksy. Πραγματοποιήθηκαν οι δύο δραστηριότητες των προηγούμενων μαθημάτων, μέσω των οποίων έγινε επανάληψη των κινήσεων στο ανέβασμα και στο κατέβασμα.
Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	Για να γίνει ο έλεγχος της μνήμης και μια επανάληψη της ονομασίας των πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου πραγματοποιήθηκαν οι δύο δραστηριότητες που είχαν πραγματοποιηθεί στα προηγούμενα μαθήματα.
Κατάκτηση λεπτής κινητικότητας - Σωστή τοποθέτηση χεριών στο πιάνο	Για την κατάκτηση της λεπτής κινητικότητας έγινε στο όγδοο μάθημα επανάληψη της δραστηριότητας των προηγούμενων μαθημάτων: ο μαθητής έπαιξε από το ντο ως το σολ ανεβαίνοντας και κατεβαίνοντας συγχρόνως με τα δύο χέρια δίνοντας έμφαση στο συγχρονισμό των 2 χεριών, στη σωστή θέση των χεριών πάνω στο πιάνο αλλά και στη σωστή στάση του σώματος όταν έπαιξε πιάνο.
Μουσική εκτέλεση στο πιάνο Ανάγνωση μουσικής παρτιτούρας	Για τη μουσική εκτέλεση στο πιάνο και την ανάγνωση της μουσικής παρτιτούρας πραγματοποιήθηκαν οι εξής δραστηριότητες: α) Μουσική εκτέλεση όλου του μουσικού κομματιού “Ύμνος στη χαρά” του Ludwig van Beethoven στο πιάνο με τα 2 χέρια και απ’ έξω από το μαθητή. β) Μουσική ανάγνωση και εκτέλεση στο πιάνο των νοτών της μελωδίας από το χριστουγεννιάτικο τραγούδι “Τρίγωνα κάλαντα” όπως το διδάχθηκε στο προηγούμενο μάθημα, μέσα από την παρτιτούρα την οποία είχε ετοιμάσει η καθηγήτρια γ) Εκμάθηση των υπόλοιπων 8 πρώτων μέτρων του αριστερού χεριού απ’ έξω. δ) Εκτέλεση ολόκληρου του κομματιού “Τρίγωνα κάλαντα” με τα 2 χέρια μαζί.
Ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού με εκτέλεση ρυθμικού μοτίβου Αντίληψη και διάκριση των ρυθμών και δυναμικών στη μουσική	Για τη ρυθμική συνοδεία ενός μουσικού κομματιού αλλά και την αντίληψη και διάκριση των ρυθμών και των δυναμικών στη μουσική έγινε επανάληψη των δραστηριοτήτων του προηγούμενου μαθήματος. Στο τέλος αφού και οι 2 μαθητές βρίσκονταν εκείνη τη στιγμή στο χώρο του μαθήματος τους ζητήθηκε να παίξουν συγχρόνως το ίδιο ρυθμικό μοτίβο με τη συνοδεία και της καθηγήτριας.

Στόχος	Δραστηριότητα
Εκμάθηση και κατάκτηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων	Για την εκμάθηση συγκεκριμένων μουσικών θεωρητικών γνώσεων έγινε επανάληψη όλης της θεωρίας που ο μαθητής είχε διδαχθεί σε όλα τα προηγούμενα μαθήματα όπως: α. έννοια του πενταγράμμου, γραμμές, διαστήματα, κλειδί του σολ και του φα, β. ολόκληρα, μισά, τέταρτα, όγδοα, δέκατα έκτα, τριακοστά δεύτερα, εξηκοστά τέταρτα και στη σχέση που τα ενώνει και γ. ονομασία των νοτών πάνω στις γραμμές και μέσα στα διαστήματα και της ρε και ντο κάτω από το πεντάγραμμο. Χρησιμοποιήθηκε πεντάγραμμο με μεγαλύτερα διαστήματα για τις νότες κυρίως για το μαθητή με δυσλεξία.

Μετά το τέλος του όγδοου μαθήματος η καθηγήτρια πήρε συνέντευξη και από τους δύο μαθητές πάνω στα μαθήματα πιάνου που παρακολούθησαν, τι τους άρεσε και τι δεν τους άρεσε, τι τους δυσκόλεψε, τι βρήκαν εύκολο ή δύσκολο, αν θα συνέχιζαν τα μαθήματα μουσικής αν τους δινόταν και πάλι η ευκαιρία κτλ.

3.2.3 Αξιολόγηση των μαθημάτων

Μετά το τέλος κάθε μαθήματος γινόταν η εβδομαδιαία αξιολόγηση για τον κάθε μαθητή ξεχωριστά στους στόχους που είχαν τεθεί. Οι μαθητές αξιολογήθηκαν ως προς τη βοήθεια που λάμβαναν από την καθηγήτρια για την επιτυχία της κάθε δραστηριότητας - στόχο του μαθήματος. Δηλαδή βαθμολογούνταν με 0 αν ο στόχος δε ζητήθηκε καθόλου στο συγκεκριμένο μάθημα (αυτό αφορούσε τα αρχικά μαθήματα όπου κάποιοι στόχοι όπως π.χ. η ανάγνωση μουσικής παρτιτούρας δεν είχε ξεκινήσει ακόμα), με 1 αν ο μαθητής επιτύγχανε το στόχο με φυσική βοήθεια από την καθηγήτρια, με 2 αν ο μαθητής επιτύγχανε τον στόχο με λεκτική βοήθεια από την καθηγήτρια και με 3 αν ο μαθητής επιτύγχανε το στόχο χωρίς καθόλου βοήθεια από την καθηγήτρια. Η αποτυχία δε χρειάστηκε σαν επιλογή γιατί και οι 2 μαθητές έστω και με αρκετή βοήθεια από την καθηγήτρια πετύχαιναν τους στόχους σε κάθε μάθημα. Αν αυτό όμως συνέβαινε θα βαθμολογούνταν με 0. Τα αποτελέσματα ταξινομήθηκαν στον πίνακα που ακολουθεί. (Βλέπε πίνακα 10)

Πίνακας 10 - Αξιολογήσεις των μαθημάτων

Αξιολόγηση 1ου μαθήματος			
A/A	Στόχοι	Θανάσης	Αστέριος
1	Νότες με κινήσεις (Σύμβολα με τα χέρια)	2	2
2	Τραγούδι νοτών	0	0
3	Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	2	2
4	Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας	1	2
5	Ρυθμικές ασκήσεις	1	2
6	Ρυθμική συνοδεία	1	2
7	Μουσική εκτέλεση στο πιάνο	0	0
8	Μουσική ανάγνωση παρτιτούρας	0	0
0 = Δε ζητήθηκε, 1 = Φυσική βοήθεια, 2 = Λεκτική βοήθεια, 3 = Χωρίς βοήθεια			

Αξιολόγηση 2ου μαθήματος			
A/A	Στόχοι	Θανάσης	Αστέριος
1	Νότες με κινήσεις (Σύμβολα με τα χέρια)	3	3
2	Τραγούδι νοτών	2	1
3	Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	2	2
4	Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας	2	3
5	Ρυθμικές ασκήσεις	1	2
6	Ρυθμική συνοδεία	1	2
7	Μουσική εκτέλεση στο πιάνο	1	1
8	Μουσική ανάγνωση παρτιτούρας	0	0
0 = Δε ζητήθηκε, 1 = Φυσική βοήθεια , 2 = Λεκτική βοήθεια, 3 = Χωρίς βοήθεια			
Αξιολόγηση 3ου μαθήματος			
A/A	Στόχοι	Θανάσης	Αστέριος
1	Νότες με κινήσεις (Σύμβολα με τα χέρια)	3	2
2	Τραγούδι νοτών	2	1
3	Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	2	2
4	Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας	1	3
5	Ρυθμικές ασκήσεις	2	3
6	Ρυθμική συνοδεία	2	3
7	Μουσική εκτέλεση στο πιάνο	2	2
8	Μουσική ανάγνωση παρτιτούρας	0	0
0 = Δε ζητήθηκε, 1 = Φυσική βοήθεια , 2 = Λεκτική βοήθεια, 3 = Χωρίς βοήθεια			
Αξιολόγηση 4ου μαθήματος			
A/A	Στόχοι	Θανάσης	Αστέριος
1	Νότες με κινήσεις (Σύμβολα με τα χέρια)	3	3
2	Τραγούδι νοτών	3	2
3	Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	2	3
4	Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας	2	2
5	Ρυθμικές ασκήσεις	2	3
6	Ρυθμική συνοδεία	2	3
7	Μουσική εκτέλεση στο πιάνο	3	1
8	Μουσική ανάγνωση παρτιτούρας	2	2
0 = Δε ζητήθηκε, 1 = Φυσική βοήθεια , 2 = Λεκτική βοήθεια, 3 = Χωρίς βοήθεια			

Αξιολόγηση 5ου μαθήματος			
A/A	Στόχοι	Θανάσης	Αστέριος
1	Νότες με κινήσεις (Σύμβολα με τα χέρια)	3	2
2	Τραγούδι νοτών	3	3
3	Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	3	2
4	Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας	2	3
5	Ρυθμικές ασκήσεις	2	3
6	Ρυθμική συνοδεία	3	3
7	Μουσική εκτέλεση στο πιάνο	2	2
8	Μουσική ανάγνωση παρτιτούρας	3	3
0 = Δε ζητήθηκε, 1 = Φυσική βοήθεια , 2 = Λεκτική βοήθεια, 3 = Χωρίς βοήθεια			

Αξιολόγηση 6ου μαθήματος			
A/A	Στόχοι	Θανάσης	Αστέριος
1	Νότες με κινήσεις (Σύμβολα με τα χέρια)	3	3
2	Τραγούδι νοτών	2	2
3	Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	3	3
4	Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας	2	3
5	Ρυθμικές ασκήσεις	3	3
6	Ρυθμική συνοδεία	3	3
7	Μουσική εκτέλεση στο πιάνο	1	3
8	Μουσική ανάγνωση παρτιτούρας	3	2
0 = Δε ζητήθηκε, 1 = Φυσική βοήθεια , 2 = Λεκτική βοήθεια, 3 = Χωρίς βοήθεια			

Αξιολόγηση 7ου μαθήματος			
A/A	Στόχοι	Θανάσης	Αστέριος
1	Νότες με κινήσεις (Σύμβολα με τα χέρια)	3	3
2	Τραγούδι νοτών	3	3
3	Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	3	2
4	Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας	3	3
5	Ρυθμικές ασκήσεις	3	3
6	Ρυθμική συνοδεία	3	3
7	Μουσική εκτέλεση στο πιάνο	2	2
8	Μουσική ανάγνωση παρτιτούρας	2	3
0 = Δε ζητήθηκε, 1 = Φυσική βοήθεια , 2 = Λεκτική βοήθεια, 3 = Χωρίς βοήθεια			

Αξιολόγηση 8ου μαθήματος			
A/A	Στόχοι	Θανάσης	Αστέριος
1	Νότες με κινήσεις (Σύμβολα με τα χέρια)	3	3
2	Τραγούδι νοτών	3	3
3	Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	3	3
4	Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας	3	3
5	Ρυθμικές ασκήσεις	3	3
6	Ρυθμική συνοδεία	3	3
7	Μουσική εκτέλεση στο πιάνο	3	3
8	Μουσική ανάγνωση παρτιτούρας	3	3
0 = Δε ζητήθηκε, 1 = Φυσική βοήθεια , 2 = Λεκτική βοήθεια, 3 = Χωρίς βοήθεια			

Πριν προχωρήσουμε στην αναλυτική προσέγγιση των αποτελεσμάτων των μαθημάτων, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η περιγραφή και η εμπάθυνση της στάσης και προόδου των συμμετοχόντων μαθητών που θα επιχειρήσουμε, δε θεωρούμε ότι είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε γενικεύσεις. Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων είναι ερμηνευτική και δεν αποτελεί μια απόλυτα ακριβή απεικόνιση σε σχέση με την αριθμητική, θετικιστική παράδοση (Cohen, 2008).

Μετά το τέλος των μαθημάτων έγινε συνδυασμός των πινάκων με τα εβδομαδιαία αποτελέσματα για να επιτευχθεί η γενική αξιολόγηση της προόδου των 2 μαθητών μετά την παρακολούθηση των μαθημάτων. Παρ' όλο που ο σχεδιασμός των μαθημάτων έγινε με γνώμονα τις ανάγκες και την αντιμετώπιση των δυσκολιών εκμάθησης μουσικής ενός μαθητή με δυσλεξία φάνηκε από τα αποτελέσματα ότι τα μαθήματα βοήθησαν και ωφέλησαν και τον μαθητή χωρίς δυσλεξία.

Όπως είχε γίνει και στην εβδομαδιαία αξιολόγηση οι 2 μαθητές αξιολογήθηκαν σε 8 στόχους, μέσα από διαφορετικές δραστηριότητες σε κάθε μάθημα ή ακόμα και επανάληψη της ίδιας δραστηριότητας, τους οποίους είχε θέσει η καθηγήτρια. Αυτοί οι στόχοι ήταν οι εξής: εκμάθηση νοτών με κινήσεις (σύμβολα χεριών) που προτείνει ο Kodaly, το τραγούδι

των νοτών σε σωστό τονικό ύψος, η εκμάθηση της ονομασίας των πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου, η απόκτηση λεπτής κινητικότητας, η σωστή ρυθμική εκτέλεση ενός κομματιού, η ρυθμική συνοδεία στο πιάνο, η μουσική εκτέλεση των κομματιών που διδάσκονταν και η ανάγνωση μουσικής παρτιτούρας. Οι δραστηριότητες περιγράφονται λεπτομερώς σε κάθε μάθημα. Οι μαθητές αξιολογήθηκαν ως προς τη βοήθεια που λάμβαναν από την καθηγήτρια για την επιτυχία της κάθε δραστηριότητας - στόχο του μαθήματος. Δηλαδή βαθμολογήθηκαν με τον ίδιο τρόπο όπως και στην εβδομαδιαία αξιολόγηση και χρησιμοποιήθηκε η ίδια βαθμολογική κλίμακα (0 = Δε ζητήθηκε, 1 = Φυσική βοήθεια, 2 = Λεκτική βοήθεια, 3 = Χωρίς βοήθεια)

Σύμφωνα με τον Adams (2002), καλή διδασκαλία σημαίνει να μειώνουμε το επίπεδο άγχους εξασφαλίζοντας την ηρεμία, να μην υποθέτουμε ποτέ ότι οι μαθητές γνωρίζουν πολλές απαντήσεις, να μην έχουμε παράλογες απαιτήσεις και πάντα να διεξάγουμε το μάθημα όπως ένα διάλογο. Μέσα από το διάλογο και την ενθάρυνση από την καθηγήτρια χτίστηκε σιγά σιγά η αυτοπεποίθηση που βοήθησε τους μαθητές να προσπαθήσουν περισσότερο και σε μουσικές δεξιότητες που δυσκολεύονταν παλιότερα και να τελικά να επιτύχουν. Οι 2 μαθητές είχαν διαφορετικό ρυθμό κατάκτησης του κάθε στόχου καθώς και διαφορετικές δεξιότητες στη μουσική, οι οποίες είχαν φανεί και από το τεστ ακουστικότητας που είχε γίνει τον περασμένο Μάιο, οι οποίες επαληθεύτηκαν μέσα από τα μαθήματα. Οι δεξιότητες αυτές, που η ερευνήτρια προσπάθησε να καλλιεργήσει περισσότερο μέσα από τα μαθήματα, βοήθησαν τους μαθητές να αποκτήσουν περισσότερη αυτοπεποίθηση και να προοδέψουν ακόμα περισσότερο με την πεποίθηση ότι μπορούν να καταφέρουν.

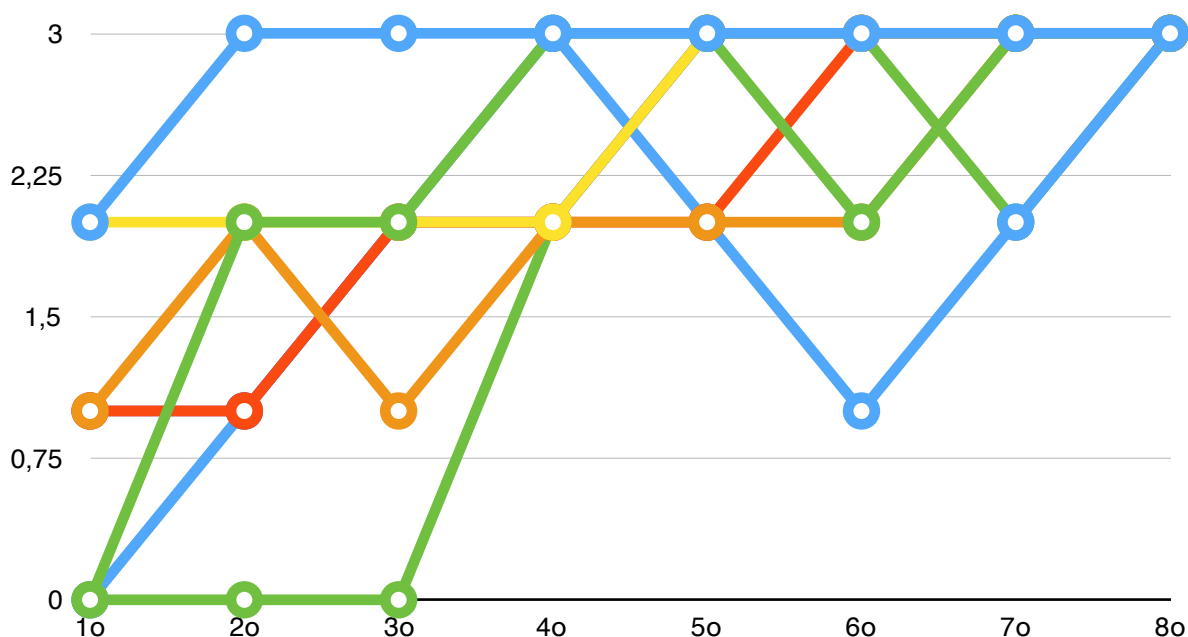
Μέσα από τους πίνακες που ακολουθούν φαίνεται η συνολική πρόοδος και των 2 μαθητών ξεχωριστά στη διάρκεια των 8 μαθημάτων στο πρακτικό μέρος (βλέπε πίνακες 11 και 12).

Πίνακας 11

Θανάσης -Γενική αξιολόγηση

	(0: Δεν ζητήθηκε, 1: Φυσική βοήθεια, 2: Λεκτική βοήθεια, 3: Χωρίς βοήθεια)							
	1ο	2ο	3ο	4ο	5ο	6ο	7ο	8ο
Νότες με κινήσεις (Σύμβολα με τα χέρια)	2	3	3	3	3	3	3	3
Τραγούδι νοτών	0	2	2	3	3	2	3	3
Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	2	2	2	2	3	3	3	3
Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας	1	2	1	2	2	2	3	3
Ρυθμικές ασκήσεις	1	1	2	2	2	3	3	3
Ρυθμική συνοδεία	1	1	2	2	3	3	3	3
Μουσική εκτέλεση στο πιάνο	0	1	2	3	2	1	2	3
Μουσική ανάγνωση παρτιτούρας	0	0	0	2	3	3	2	3

- Νότες με κινήσεις (Σύμβολα με τα χέρια)
- Τραγούδι νοτών
- Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου
- Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας
- Ρυθμικές ασκήσεις
- Ρυθμική συνοδεία
- Μουσική εκτέλεση στο πιάνο
- Μουσική ανάγνωση παρτιτούρας

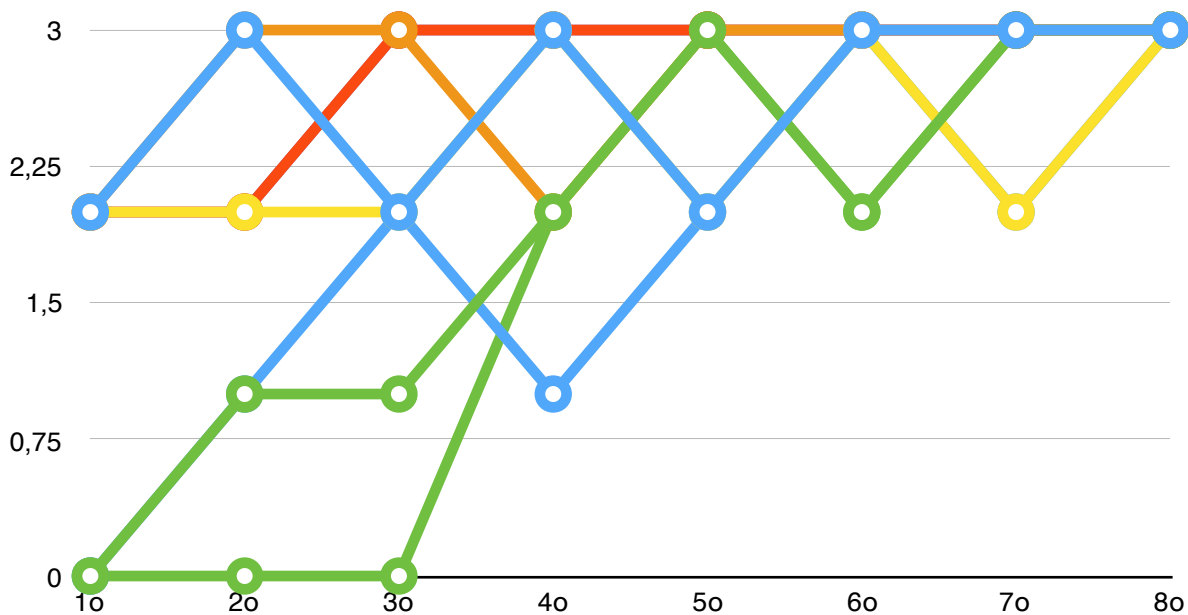

Πίνακας 12

Αστέριος -Γενική αξιολόγηση

	(0: Δεν ζητήθηκε, 1: Φυσική βοήθεια, 2: Λεκτική βοήθεια, 3: Χωρίς βοήθεια)							
	1ο	2ο	3ο	4ο	5ο	6ο	7ο	8ο
Νότες με κινήσεις (Σύμβολα με τα χέρια)	2	3	2	3	2	3	3	3
Τραγούδι νοτών	0	1	1	2	3	2	3	3
Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου	2	2	2	3	2	3	2	3
Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας	2	3	3	2	3	3	3	3
Ρυθμικές ασκήσεις	2	2	3	3	3	3	3	3
Ρυθμική συνοδεία	2	2	3	3	3	3	3	3
Μουσική εκτέλεση στο πιάνο	0	1	2	1	2	3	2	3
Μουσική ανάγνωση παρτιτούρας	0	0	0	2	3	2	3	3

- ◆ Νότες με κινήσεις (Σύμβολα με τα χέρια)
- ◆ Τραγούδι νοτών
- ◆ Ονομασία πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου
- ◆ Ασκήσεις λεπτής κινητικότητας
- ◆ Ρυθμικές ασκήσεις
- ◆ Ρυθμική συνοδεία
- ◆ Μουσική εκτέλεση στο πιάνο
- ◆ Μουσική ανάγνωση παρτιτούρας

Ο Θανάσης (μαθητής χωρίς μαθησιακές δυσκολίες) στην αρχή των μαθημάτων ξεκίνησε με δισταγμό γιατί πριν από 2 χρόνια είχε προηγηθεί μία άσχημη μουσική εμπειρία μέσω των μαθημάτων κιθάρας και θεωρούσε ότι δεν του αρέσει η μουσική και δεν θα ήθελε να ξανακάνει μαθήματα μουσικής. Αποφάσισε να παρακολουθήσει τα μαθήματα μετά από παρότρυνση της μητέρας του.

Αναλυτικότερα ο Θανάσης στους 8 στόχους που είχαν τεθεί, ανταποκρίθηκε ως εξής:

1. Εκμάθηση νοτών με κινήσεις (σύμβολα χεριών) που προτείνει ο Kodaly: Ο συγκεκριμένος μαθητής είχε πολύ καλή μνήμη με αποτελέσματα θυμόταν χωρίς λάθη τις κινήσεις από το πρώτο μάθημα που τις έμαθε. Επίσης χωρίς δυσκολία πραγματοποίησε και το κατέβασμα της κλίμακας με κινήσεις
2. Τραγούδι των νοτών σε σωστό τονικό ύψος: Είχε πολύ καλή φωνή και πριν τα μαθήματα, γεγονός που τον βοηθούσε να τραγουδάει με αυτοπεποίθηση, να πιάνει αμέσως τον τόνο και να τραγουδάει την κλίμακα κάνοντας συγχρόνως τις κινήσεις χωρίς να τον αποσπά το φωνητικό μέρος αφού το είχε κατακτήσει.
3. Εκμάθηση της ονομασίας των πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου: Σε αυτό το στόχο στα πρώτα μαθήματα δυσκολεύτηκε να τα θυμάται και πολλές φορές έκανε λάθη απροσεξίας.
4. Λεπτή κινητικότητα: Πολύ μεγάλη δυσκολία στην κατάκτησή της. Χρειάστηκε πολύ προσπάθεια και επιμονή για να αποκτήσει σωστή θέση του χεριού και του σώματος καθώς έπαιζε πιάνο.
5. Μίμηση και δημιουργία ρυθμικών μοτίβων: Αρχικά δυσκολεύτηκε να επαναλάβει ρυθμικά μοτίβα όμως σιγά σιγά άρχισε να βελτιώνεται με την εξάσκηση.
6. Ρυθμική συνοδεία στο πιάνο: Αρχικά μπερδευόταν όταν άκουγε μια ακόμα μελωδία να παίζει συγχρόνως με τη δική του, αλλά μετά από επαναλήψεις το κατάφερε χωρίς να μπερδεύεται και να αλλάζει ρυθμό.
7. Μουσική εκτέλεση των κομματιών που διδάσκονταν: Καλή αναπαραγωγή μελωδίας, πολύ καλή μνήμη στις νότες αλλά δυσκολία στη διατήρηση του σωστού ρυθμού. Όμως μέσω εξάσκησης το κατάφερε και αυτό με επιτυχία.

8. Ανάγνωση μουσικής παρτιτούρας: Διάβαζε με αρκετά μεγάλη ευκολία την παρτιτούρα και σε γρήγορο ρυθμό.

Ο Αστέριος (μαθητής με δυσλεξία) ξεκίνησε με δική του απόφαση και με ενθουσιασμό τα μαθήματα, παρ' όλο που και αυτός πριν 2 χρόνια είχε άσχημη εμπειρία μέσω των μαθημάτων κιθάρας. Αποφάσισε να παρακολουθήσει τα μαθήματα μετά από συζήτηση με την ερευνήτρια.

Αναλυτικότερα ο Αστέριος στους 8 στόχους που είχαν τεθεί, ανταποκρίθηκε ως εξής:

1. Εκμάθηση νοτών με κινήσεις (σύμβολα χεριών) που προτείνει ο Kodaly: Τις έμαθε με ευκολία αλλά λόγω της όχι τόσο καλής του μνήμης χρειάστηκε πολλές επαναλήψεις για να τις θυμάται σε κάθε μάθημα. Του άρεσε πολύ η δραστηριότητα αυτή. Δυσκολεύτηκε και στις κινήσεις όταν έπρεπε να κατέβει την κλίμακα. Τελικά με επιμονή τα κατάφερε.
2. Τραγούδι των νοτών σε σωστό τονικό ύψος: Χρειάστηκε πολύ εξάσκηση γιατί δεν δυσκολευόταν να πιάσει το σωστό τονικό ύψος. Με τη βοήθεια της καθηγήτριας άρχισε να βελτιώνεται και μέχρι το τέλος των μαθημάτων μπορούσε να τραγουδάει την κλίμακα σωστά. Σιγά σιγά άρχισε να αποκτάει αυτοπεποίθηση ότι μπορεί να τραγουδήσει και έτσι καθώς προχωρούσαν τα μαθήματα τραγουδούσε με μεγαλύτερη σιγουριά και χωρίς να ντρέπεται.
3. Εκμάθηση της ονομασίας των πλήκτρων σε όλη την έκταση του πιάνου: Σε αυτό το στόχο στα πρώτα μαθήματα δυσκολεύτηκε να τα θυμάται και πολλές φορές έκανε λάθη επειδή βιαζόταν να απαντήσει.
4. Λεπτή κινητικότητα: Πολύ καλή λεπτή κινητικότητα σε όλες τις δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν.
5. Μίμηση και δημιουργία ρυθμικών μοτίβων: Ο μαθητής κατέκτησε πολύ γρήγορα τον στόχο αυτό. Από την αρχή των μαθημάτων ολοκλήρωνε με επιτυχία όλες τις ρυθμικές δραστηριότητες.
6. Ρυθμική συνοδεία στο πιάνο: Από την αρχή των μαθημάτων διατηρούσε το ρυθμό του μοτίβου ακόμα και όταν έπρεπε να συνοδέψει μία μελωδία.

7. Μουσική εκτέλεση των κομματιών: Δυσκολία στην αναπαραγωγή μελωδίας, όχι καλή μνήμη στις νότες αλλά ευκολία στη διατήρηση του σωστού ρυθμού. Με εξάσκηση και πολλές επαναλήψεις κατάφερε να ξεπεράσει τις δυσκολίες του.

8. Ανάγνωση μουσικής παρτιτούρας: Διάβαζε με μέτρια ευκολία την παρτιτούρα. Έδειξε μεγάλη αποφασιστικότητα να το καταφέρει και στο τέλος κατέκτησε και αυτό τον στόχο.

Κάθε μάθημα περιλάμβανε και ένα μικρό θεωρητικό κομμάτι που αν και δεν αποτελούσε στόχο, ήταν αναγκαίο για την βαθύτερη κατανόηση του πρακτικού μέρους. Το γεγονός ότι και οι δύο μαθητές είχαν διδαχθεί μεγάλο μέρος από το θεωρητικό κομμάτι βοηθούσε πολύ την εξέλιξη των μαθημάτων και την γρήγορη κατανόηση των γνώσεων αυτών από τους μαθητές.

3.3 Γενική αποτύπωση

Σύμφωνα με τους Cohen και συν. (2008) ο σχεδιασμός μιας εκπαιδευτικής έρευνας δεν αποτελεί ένα αυθαίρετο ζήτημα και γι' αυτό πρέπει να γίνεται πολύ προσεκτικά, έχοντας κατά νου τις συνέπειες της έρευνας. Η εκπαιδευτική έρευνα πρέπει να έχει σαφή πρακτική πρόθεση και να είναι εφαρμόσιμη.

Στην παρούσα έρευνα έγινε με μεγάλη προσοχή ο σχεδιασμός αλλά και η πραγματοποίησή της, μιας και σχετίζεται με το θέμα των μαθησιακών δυσκολιών και συγκεκριμένα της δυσλεξίας, που είναι ένα κομμάτι της εκπαίδευσης που χρειάζεται ιδιαίτερο χειρισμό. Και οι 2 μαθητές σε όλες τις φάσεις της έρευνας, στις μετρήσεις της μουσικής ακουστικότητας, στα μαθήματα πιάνου και τέλος στις συνεντεύξεις ανταποκρίθηκαν με σοβαρότητα, υπευθυνότητα και συνέπεια. Αυτό βοήθησε πολύ στην ομαλή διεξαγωγή της έρευνας μέσα στα χρονικά περιθώρια που είχαν προαποφασιστεί πριν την αρχή. Καταλυτικό ρόλο στην ομαλή διεξαγωγή της έρευνας έπαιξε και η καλή συνεργασία της ερευνήτριας με τους γονείς των μαθητών.

Συγχρόνως η τήρηση ημερολογίου που γινόταν μετά από κάθε μάθημα βοήθησε πολύ στη λεπτομερή καταγραφή των μαθημάτων αλλά και την αξιολόγηση των μαθημάτων καθώς και των μαθητών με βάση την πρόοδο τους σε κάθε μάθημα. Οι μαθητές ανταποκρίθηκαν θετικά στα μαθήματα και αυτό φάνηκε και στη στάση τους, και στην απόδοσή τους αλλά και στις απαντήσεις τους στη συνέντευξη.

3.4 Κοινωνική εγκυρότητα και αξιοπιστία

Ο Hammersley σύμφωνα με τους Cohen και συν. (2008), ισχυρίζεται πως η εγκυρότητα στην ποιοτική έρευνα αντικαθιστά τη βεβαιότητα με την εμπιστοσύνη στα αποτελέσματα, και ότι, καθώς η πραγματικότητα είναι ανεξάρτητη από τους ισχυρισμούς των ερευνητών γι' αυτήν, τα αποτελέσματά μας θα είναι αντιπροσωπευτικά μόνο της συγκεκριμένης πραγματικότητας και όχι η αναπαραγωγή της.

Τα κριτήρια αξιοπιστίας στις ποιοτικές μεθοδολογίες διαφέρουν από εκείνα στις ποσοτικές μεθοδολογίες. Στις ποιοτικές μεθοδολογίες η αξιοπιστία περιλαμβάνει την αφοσίωση στην πραγματικότητα, στο περιεχόμενο και στην ιδιαιτερότητα της κατάστασης,

στην αυθεντικότητα, στην αντιληπτικότητα, στη λεπτομέρεια, στην ειλικρίνεια, στο βάθος της απάντησης, και στη μεστότητα περιεχομένου προς τους απαντώντες. (Cohen και συν., 2008)

Μετά την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων για να παρουσιασθεί το υλικό της συνέντευξης ακολούθησε η διαδικασία της απομαγνητοφώνησης των 2 συνεντεύξεων, όπου μετατράπηκε ο προφορικός λόγος σε γραπτό κείμενο, γεγονός που βοήθησε στην ανάλυση και ερμηνεία των ερευνητικών ευρημάτων με μεγαλύτερη συστηματικότητα. Σύμφωνα με τους Cohen και συν.(2008) η μεταγραφή είναι ένα καίριο βήμα καθώς ελαχιστοποιεί την πιθανότητα μαζικής απώλειας, παραχάραξης και απλούστευσης των στοιχείων.

Μέσα από τη συνέντευξη διερευνήθηκαν και καταγράφηκαν όχι μόνο οι εμπειρίες, οι σκέψεις και οι απόψεις των δύο μαθητών αλλά και τα συναισθήματα τους για τα μαθήματα πιάνου που παρακολούθησαν αλλά και για τη μουσική γενικότερα. Επίσης η ερευνήτρια μέσα από τις συνεντεύξεις διέκρινε: α) τις εναλλαγές της διάθεσής τους απέναντι στη μουσική και συγκεκριμένα στην εκμάθηση μουσικού οργάνου, β) τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν στο παρελθόν στην εκμάθηση του μουσικού οργάνου, γ) την αξιολόγηση και την εκτίμηση των μαθητών απέναντι στον τρόπο εκμάθησης του μουσικού οργάνου κατά τη διάρκεια της παρούσας έρευνας, δ) την απόκτηση αυτοπεποίθησης στην εκμάθηση του μουσικού οργάνου, ε) τη θετική στάση προς τον συγκεκριμένο τρόπο εκμάθησης μουσικού οργάνου και στ) την επιθυμία και των 2 μαθητών να συνεχίσουν τα μαθήματα μουσικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Συζήτηση - Συμπεράσματα

Μέσα από τα μαθήματα πιάνου και τις συνεντεύξεις που αποτέλεσαν το βασικό άξονα της έρευνας επιβεβαιώθηκαν κάποιες βασικές αρχές που διέπουν τη διδασκαλία του πιάνου σε μαθητή με δυσλεξία. Σύμφωνα με την Macmillan (2005) για τους μαθητές με δυσλεξία είναι πολύ σημαντική η πολυαισθητηριακή μάθηση και η ολιστική προσέγγιση. Έτσι ο μαθητής χρειάζεται να κοιτάει, να ακούει, να πιάνει, να συμμετέχει στις κινήσεις των χεριών και να συνδυάζει κινήσεις χεριών και ματιών. Στο πιάνο είναι πολύ σημαντική και η κίνηση των δακτύλων, και μια στρατηγική είναι: ο μαθητής καθώς ακούει ένα κομμάτι σιωπηλά εξασκεί τον τρόπο που θα το παίζει κουνώντας τα δάκτυλά του. Επίσης η μουσική μπορεί να απομνημονευτεί με την ακρόαση μουσικών εκτελέσεων και επαναλήψεων. Όλα τα παραπάνω εφαρμόστηκαν στα μαθήματα που πραγματοποιήθηκαν αν και ο χρόνος ήταν περιορισμένος. Και οι 2 μαθητές δήλωσαν κατά τη συνέντευξη ότι τους άρεσε ο πολυαισθητηριακός τρόπος μάθησης και ότι τους βοήθησε να μάθουν με μεγαλύτερη ευκολία.

Η διδασκαλία του πιάνου δεν βασίστηκε στον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας αλλά σε μία ολιστική προσέγγιση σε κάθε δραστηριότητα και κάθε κομμάτι που διδασκόταν. Στα μαθήματα που πραγματοποιήθηκαν έγιναν προσαρμογές και τροποποιήσεις του παραδοσιακού τρόπου διδασκαλίας οι οποίες βασίστηκαν στην μέθοδο Kodaly αλλά και σε άλλες αντίστοιχες έρευνες πάνω στο ίδιο θέμα. Σύμφωνα με τον Μάρκου (1998) η δυσλεξία διαφέρει από παιδί σε παιδί και δεν υπάρχει ενιαία μορφή δυσλεξίας, γι' αυτό και η αντιμετώπιση πρέπει να γίνεται εξατομικευμένα. Έτσι οι προσαρμογές και οι τροποποιήσεις έγιναν με άξονα τον μαθητή με δυσλεξία, λαμβάνοντας υπ' όψη τα μειονεκτήματα αλλά και τα προτερήματα του στον τομέα της μουσικής, φροντίζοντας να ξεπεραστούν οι δυσκολίες και να αποκτήσει αυτοπεποίθηση μέσα από τα προτερήματά του. Όλες οι προσαρμογές και οι τροποποιήσεις που έγιναν περιγράφονται αναλυτικά πιο πάνω στην περιγραφή των μαθημάτων.

Κάποιες έρευνες δείχνουν σύμφωνα με την Macmillan (2005) ότι η γνώση του πώς ένα λιγότερο ικανό άτομο χειρίζεται μουσικό υλικό μπορεί να προσθέσει σε μια γενική κατανόηση του πώς ένας πιο ικανός άνθρωπος χειρίζεται παρόμοιο υλικό. Παρ' όλο που η έρευνα αρχικά είχε σκοπό κατά τη διάρκεια των μαθημάτων να γίνεται διαφοροποίηση των μαθημάτων του μαθητή χωρίς μαθησιακές δυσκολίες για το μαθητή με δυσλεξία, όμως μετά από γνωριμία με το μαθητή χωρίς μαθησιακές δυσκολίες φάνηκε σκόπιμο να ακολουθήσει και αυτός τον εναλλακτικό τρόπο εκμάθησης πιάνου αφού είχε δοκιμάσει ήδη τον παραδοσιακό και είχε "αποτύχει". Έτσι όλα όσα προτείνονται μέσα από την παρούσα έρευνα για τον μαθητή με δυσλεξία εφαρμόστηκαν και στον άλλο μαθητή. Και οι 2 μαθητές ανταποκρίθηκαν πολύ θετικά σε όλες τις δραστηριότητες των μαθημάτων, είχαν πρόοδο σε όλους τους στόχους που είχαν τεθεί και εκφράστηκαν με στεναχώρια για το τέλος των μαθημάτων.

Σύμφωνα με τις απόψεις του Πλάτωνα, αν ένας δάσκαλος επιθυμεί να εκτιμούν οι μαθητές του το ωραίο, τότε οφείλει να τους προσφέρει να παρατηρήσουν κάτι όμορφο και κατόπιν να διενεργήσει μαζί τους τον διάλογο εκείνον, που θα ξεδιπλώσει μπροστά τους το μονοπάτι της αυτοανακάλυψης (Adams, 2002). Η ερευνήτρια μέσα από τα αρχικά μαθήματα και τις δραστηριότητες που πραγματοποιούσε με τους μαθητές είχε σκοπό να τους βοηθήσει να αγαπήσουν τη μουσική και το πιάνο, χωρίς να αγχώνονται για τη μελέτη ή για τη δυσκολία στην ανάγνωση της παρτιτούρας. Οι μαθητές αφού πρώτα άρχισαν να παίζουν από μνήμης κομμάτια στο πιάνο και να νιώθουν ευχαρίστηση, ένιωσαν την επιθυμία και την ανάγκη να βελτιωθούν σε αυτό και να προοδεύσουν και σε κομμάτια της μουσικής εκπαίδευσης που είχαν αποτύχει στο παρελθόν όπως: ανάγνωση νοτών από παρτιτούρα. Δεν ήταν κάτι που τους επιβλήθηκε αλλά το ζήτησαν και οι ίδιοι μετά από συζήτηση με την καθηγήτρια- ερευνήτρια.

Σύμφωνα με την Macmillan (2005) τα άτομα με δυσλεξία μπορεί να έχουν την ίδια ικανότητα να χειρίζονται πληροφορίες με εκείνα χωρίς δυσλεξία, αλλά συχνά χρησιμοποιούν λιγότερο αποτελεσματικές στρατηγικές για να το πράξουν. Συνεπώς, είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τους καθηγητές τους να γνωρίζουν τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες του κάθε μαθητή και να είναι ευέλικτοι στην προσέγγισή τους.

Περιορισμοί και αδυναμίες της έρευνας

Η αξιολόγηση της μουσικής ακουστικότητας των 2 μαθητών έγινε με τη βοήθεια του εργαλείου PMMA - «Primary Measures of Music Audiation» (Gordon, 1979) και το οποίο σταθμίστηκε από τους Στάμου, Schmidt και Humphreys (2006) για την Ελλάδα. Το συγκεκριμένο εργαλείο απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 5-8 χρονών ενώ τα παιδιά που συμμετείχαν στην έρευνα είναι 10-11 χρονών. Αυτό συνέβηκε γιατί δεν ήταν δυνατή η χρήση του εργαλείου IMMA - «Intermediate Measures of Music Audiation» (Gordon, 1979) που απευθύνεται σε παιδιά 6-9 χρονών αλλά και μεγαλύτερης ηλικίας, εφόσον δεν έχει γίνει η κατάλληλη στάθμισή του για τον ελληνικό πληθυσμό. Παρ' όλα' αυτά, θεωρήθηκε ότι το PMMA ήταν πιο κατάλληλο αφού ο ένας μαθητής έχει δυσλεξία και τα παιδιά με δυσλεξία παρουσιάζουν στατιστικά σημαντική χαμηλότερη επίδοση στις κλίμακες μέτρησης της μουσικής ακουστικότητας τόσο στη διάκριση του ρυθμού όσο και της μελωδίας (Καραπέτσας, Λασκαράκη & Ζυγούρης, 2014).

Ένα άλλο σημείο κριτικής της ποιοτικής έρευνας, είναι το ότι δείγμα της έρευνας δεν είναι το πλέον αντιπροσωπευτικό. Έτσι και στη συγκεκριμένη έρευνα και οι δύο μαθητές προέρχονται από ένα υγιές οικογενειακό περιβάλλον, ζουν σε καλή περιοχή μεγάλου αστικού κέντρου, είναι μαθητές καλών σχολείων, μεγαλώνουν σε ένα μουσικό περιβάλλον (έχουν και οι δύο αδέρφια που μαθαίνουν μουσική και του ενός μαθητή παίζει και η μητέρα του πιάνο και φλάουτο) και γενικότερα οι γονείς τους είναι υποστηρικτικοί και με μεγάλο ενδιαφέρον για την πρόοδο τους.

Συμβολή της προτεινόμενης έρευνας στην επιστήμη και στην πρακτική

Η άποψη ότι η εκμάθηση ενός μουσικού οργάνου από την παιδική ηλικία επιδρά στη γνωστική ανάπτυξη και συντελεί στη βελτίωση σε ένα ευρύ φάσμα ικανοτήτων σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η απόκτηση μιας δεξιότητας, στη συγκεκριμένη περίπτωση της μουσικής, μπορεί να επιδράσει θετικά στην επίδοση σε άλλους τομείς έχει υποστηριχθεί από πολλές έρευνες (Brueger, 1999, Bangerter & Heath, 2004). Επομένως φαίνεται πόσο σημαντική είναι η εκμάθηση ενός μουσικού οργάνου για κάθε άτομο

συμπεριλαμβανομένου και των δυσλεκτικών παιδιών αλλά και των εφήβων καθώς και των ενηλίκων.

Σύμφωνα με την Macmillan (2005) οι λεγόμενες «δυσκολίες» σε άτομα με μαθησιακές δυσκολίες δεν σχετίζονται πάντα με μικρότερη ικανότητα να χειρίζονται τις πληροφορίες, αλλά έχουν αναποτελεσματικές στρατηγικές για να το πράξουν. Ως εκ τούτου, η έρευνα σε διάφορους τομείς στους οποίους οι άνθρωποι έχουν ειδικές μαθησιακές δυσκολίες μπορεί να βοηθήσει τους καθηγητές να καθοδηγήσουν τους μαθητές προς πιο αποτελεσματικές στρατηγικές. Αυτό που είναι σημαντικό είναι η ευελιξία των καθηγητών προς τους δυσλεκτικούς μαθητές, αν μια μέθοδος δεν ταιριάζει σε ένα δυσλεκτικό μαθητή, θα επιτύχει κάποια άλλη. Συγχρόνως όλοι οι μαθητές μπορούν επωφεληθούν από ένα περισσότερο ευέλικτο τρόπο διδασκαλίας, μέσα από τον οποίο θα ανακαλύψουν τις δυνατότητές τους και τον δικό τους τρόπο να μαθαίνουν.

Παρ' όλο όμως που έχουν γίνει πολλές έρευνες πάνω στο θέμα της δυσλεξίας γενικότερα, αλλά και ειδικότερα σε σχέση με τη μουσική, που κυρίαρχο στόχο τους έχουν τη βελτίωση της αναγνωστικής ικανότητας των δυσλεκτικών μαθητών με την βοήθεια της μουσικής, εύκολα παρατηρείται ότι δεν έχουν γίνει αρκετές έρευνες και μελέτες για την διδασκαλία της μουσικής και συγκεκριμένα του πιάνου σε δυσλεκτικούς μαθητές. Συγκεκριμένα στην Ελλάδα έχουν γίνει ελάχιστες έρευνες στον τομέα της μουσικής διδασκαλίας σε μαθητές με δυσλεξία, οπότε η παρούσα έρευνα μπορεί να συνεισφέρει στη συζήτηση αναφορικά με τη μουσική εκπαίδευση αυτών των μαθητών και να αποτελέσει την αφετηρία για μία νέα πιο εκτεταμένη και σε μεγαλύτερο βάθος ερευνητική προσέγγιση του θέματος.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Bangerter, A., & Heath, C. (2004). The Mozart effect: Tracking the evolution of a scientific legend. *British Journal of Social Psychology*, 43(4), 605-623.
- British Dyslexia Association (1996). *Music and Dyslexia*. Reading: BDA
- Bruer, J. T. (1999) In search of ... Brain-Based Education. *The Brain and Learning* (51-69). San Francisco: Jossey-Bass
- Choksy, L. (1999). *The Kodály method I: Comprehensive music education* (3rd ed.). Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.
- Choksy, L. (1999). *The Kodály method II: Folksong to masterwork*. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.
- Cogo-Moreira, H., Andriolo, R. B., Yazigi, L., Ploubidis, G. B., Brandão de Ávila C. R., & Mari, J. J. (2012). Music education for improving reading skills in children and adolescents with dyslexia. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 8. doi: 10.1002/14651858.CD009133.pub2
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design, choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks: Sage.
- Flach, N., Timmermans, A., & Korpershoek, H. (2014). Effects of the design of written music on the readability for children with dyslexia. *International Journal of Music Education*, 34(2), 234-246. doi: 10.1177/0255761414546245
- Gordon, E. E. (1979). *Primary Measures of Music Audiation*. Chicago, IL: G.I.A.Publications
- Gordon, E. E. (2006). *Εγχειρίδιο για τα Primary Measures of Music Audiation και Intermediate Measures of Music Audiation. (2006) Απόδοση στην ελληνική γλώσσα: Λελούδα Στάμου. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.*
- Gromko, J. E. (2004). Predictors of music sight-reading ability in high school wind players. *Journal of research in music education*, 52(1), 6-15. doi: 10.2307/3345521
- Gudmundsdottir, H. R. (2010). Pitch error analysis of young piano students' music reading performances. *International Journal of Music Education*, 28(1), 61-70. doi: 10.1177/0255761409351342
- Lorusso, M. L., Facoetti, A., & Bakker, D. J. (2011). Neuropsychological treatment of dyslexia: does type of treatment matter?. *Journal of Learning Disabilities*, 44(2), 136-149. doi: 10.1177/0022219410391186

- Lyon, G. R., Shaywitz, S. E., & Shaywitz, B. A. (2003). Defining dyslexia, comorbidity, teachers' knowledge of language and reading: a definition of dyslexia. *Annals of Dyslexia*, 53(1), pp. 1-14. doi: 10.1007/s11881-003-0001-9
- Macmillan, J. (2005). Music and dyslexia—and how Suzuki helps. *European Suzuki Association Web-Journal*, spring 2005. Ανακτήθηκε 2 Ιουνίου, 2016, από http://www.jennymacmillan.co.uk/uploads/6/6/2/1/66215923/music_and_dyslexia_for_esj.pdf
- Oglethorpe, S. (2002). *Instrumental music for dyslexics: A teaching handbook*. London, UK: Whurr Publishers.
- Rolka, E. J., & Silverman, M. J. (2015). A systematic review of music and dyslexia. *The Arts in Psychotherapy*, 46, 24-32. doi:10.1016/j.aip.2015.09.002
- Sándor, F. (Ed.). (1975). *Music education in Hungary*. Boosey & Hawkes.
- Shaywitz, S. E. (2003). *Overcoming dyslexia: A new and complete science-based program for reading problems at any level*. New York: Knopf.
- Vladikovic, J. (2013). *Gifted Learners, Dyslexia, Music, and the Piano: Rude, Inattentive, Uncooperative, or Something Else?*. Arizona State University.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Adams, J. K. (2002). Η διαδικασία της επικέντρωσης των σπουδαστών πιάνου στη μαθησιακή εμπειρία. *Μουσική Εκπαίδευση*, Vol 3 (No 10), 49-57.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Frega, A. L. (2002). Συγκριτικές στρατηγικές διδασκαλίας: μία διαπολιτισμική άποψη. *Μουσική Εκπαίδευση - Ειδική έκδοση: Πρακτικά του 3ου Πανελληνίου/ Διεθνούς συνεδρίου της EEME*, 28-30 Ιουνίου 2002 (σσ. 53-57).
- Αυγητίδου, Σ. (2011). Η αξιοποίηση των ημερολογίων στην εκπαιδευτική έρευνα - δράση: προϋποθέσεις και διαδικασίες. *Action Researcher in Education*, Vol 2, 29-48. Ανακτήθηκε 6 Φεβρουαρίου, 2017, από http://www.actionresearch.gr/AR/ActionResearch_Vol2/Issue02_04_p29-48.pdf
- Βαμβουκλή, Μ. (2005). Δυσλεκτικά παιδιά & μουσική διδασκαλία: Αναγνωρίζοντας και ξεπερνώντας τις δυσκολίες. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, Vol 2, 50-62.

- Καμπάντας, Χ., Πουρνάρας Ι. & Χαμζαδάκη Γ. (2015). *Διερεύνηση εκπαιδευτικών αναγκών των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης σε θέματα Συμβουλευτικής*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Αλεξανδρούπολη.
- Καραπέτσας, Α., Λασκαράκη, Ε. & Ζυγούρης Ν. (2014). Αξιολόγηση της μουσικής ακουστικότητας σε παιδιά με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες. *Μουσικοπαιδαγωγικά, Vol 12*, 56-72.
- Μάρκου, Ν. Σ. (1998). *Δυσλεξία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα
- Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε. Α. (2010). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 4(1), 72-81.
- Στάμου, Α., Schmidt, C. P. & Humphreys, J. T. (2006). *Ερευνητική Μονογραφία: Η έρευνα στάθμισης του Primary Measures of Music Audiation (Στοιχειώδεις Μετρήσεις Μουσικής Ακουστικότητας) στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Στάμου, Α. (2002). Η μουσική διδασκαλία σύμφωνα με τη “Μέθοδο Εκπαίδευσης Ταλέντου” του Shiniki Suzuki. *Μουσική Εκπαίδευση - Ειδική έκδοση: Πρακτικά του 3ου Πανελληνίου/ Διεθνούς συνεδρίου της ΕΕΜΕ*, 28-30 Ιουνίου 2002 (σσ. 118-128).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A. Ερωτηματολόγιο Συνέντευξης

B. Παρτιτούρες

A. Ερωτηματολόγιο της συνέντευξης

1. Πως σε λένε;
2. Πόσο χρονών είσαι;
3. Σου αρέσει το διάβασμα για το σχολείο;
4. Διαβάζεις μόνος σου για το σχολείο;
5. Έχεις κάνει παλιότερα μαθήματα μουσικής;
6. Αν ναι, ποιό μουσικό όργανο;
7. Για πόσο καιρό;
8. Για ποιό λόγο σταμάτησες;
9. Τα μαθήματα πιάνου που κάναμε μαζί σου άρεσαν; Πως σου φάνηκαν; -Βαρετά, -τα περίμενες με ενθουσιασμό, - χαιρόσουν όταν κάναμε μάθημα κτλ...
10. Γενικά το πιάνο σου φάνηκε εύκολο ή δύσκολο;
11. Σου άρεσε που μάθαινες κομμάτια απ' έξω χωρίς τη χρήση της παρτιτούρας; Σου φάνηκε εύκολο;
12. Οι μουσικές παρτιτούρες σου φαίνονται χρήσιμες;
13. Θα προτιμούσες να μάθαινες κάποιο μουσικό όργανο χωρίς παρτιτούρες;
14. Σε βοήθησε που άκουγες το κομμάτι πριν το παίζεις και στο cd αλλά και από την καθηγήτριά σου;
15. Σε ευχαριστούσε να διαβάζεις πιάνο δηλαδή να παίζεις τα κομμάτια; Σε κούραζε;
16. Αν σου δινόταν η ευκαιρία θα ήθελες να συνεχίσεις τα μαθήματα πιάνου ή γενικότερα να μάθεις κάποιο άλλο μουσικό όργανο; Αν ναι, ποιό;

Β . Παρτιτούρες

Ύμνος στη χαρά

Theme from Beethoven's 9th Symphony

Ludwig van Beethoven

The first system of musical notation consists of two staves. The upper staff is in treble clef and the lower staff is in bass clef. The time signature is 4/4. The melody in the upper staff begins with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, B4, and C5. The bass line consists of a single half note G3.

5

The second system of musical notation consists of two staves. The upper staff continues the melody with quarter notes D5, E5, F5, and G5. The bass line consists of a single half note G3.

9

The third system of musical notation consists of two staves. The upper staff continues the melody with quarter notes A5, B5, C6, and D6. The bass line consists of a half note G3, followed by a half note A3 with a sharp sign (#).

13

The fourth system of musical notation consists of two staves. The upper staff continues the melody with quarter notes E6, F6, G6, and A6. The bass line consists of a half note G3, followed by a half note A3. The system ends with a double bar line.

Τρίγωνα κάλαντα

The first system of music is in 4/4 time. The right hand (treble clef) plays a melody of quarter notes: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5. The left hand (bass clef) plays a bass line of quarter notes: C3, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1. The system consists of four measures.

5

The second system of music is in 8/8 time. The right hand (treble clef) plays a melody of quarter notes: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5. The left hand (bass clef) plays a bass line of quarter notes: C3, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1. The system consists of four measures.

9

The third system of music is in 4/4 time. The right hand (treble clef) plays a melody of quarter notes: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5. The left hand (bass clef) plays a bass line of quarter notes: C3, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1. The system consists of four measures.

13

The fourth system of music is in 8/8 time. The right hand (treble clef) plays a melody of quarter notes: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5. The left hand (bass clef) plays a bass line of quarter notes: C3, G2, F2, E2, D2, C2, B1, A1. The system consists of four measures and ends with a double bar line.

